

GÖTEBORGS UNIVERSITET

**Elevers uppfattning av inflytande, delaktighet och
medbestämmande i sin lärandesituation
- en jämförelse mellan årskurs 5 och 9**

Camilla Hansson och Susan Juliusson

”Inriktning/specialisering/LAU370”

Handledare: Carl Olivestam

Examinator: Staffan Stukat

Rapportnummer: VT08-2611-211

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: *Elevers uppfattning av inflytande, delaktighet och medbestämmande i sin lärandesituation - en jämförelse mellan årskurs 5 och 9*

Författare: Camilla Hansson och Susan Juliusson

Termin och år: vt-2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Carl Olivestam

Examinator: Staffan Stukat

Rapportnummer: VT08-2611-211

Nyckelord: Styrdokument, medansvar, inflytande, planering, utvärdering, delaktighet, ledarskap, jämförelse

Sammanfattning:

Efter avslutad utbildning på lärarprogrammet vid Göteborgs universitet har vi en lärarexamen som ger oss behörighet att undervisa elever från årskurs 4 till årskurs 9. Vi har under utbildningstiden upplevt att det är stor skillnad på elevers mognad och utveckling i de lägre och högre åldrarna. Elevernas varierade mognadsutveckling påverkar deras förmåga att ta ansvar för sitt skolarbete och vara delaktiga i planering, genomförande och utvärdering. Vi har i examensarbetet tagit reda på i vilken omfattning det finns skillnad mellan de olika elevgruppernas förväntningar och möjlighet att ta ansvar för sitt skolarbete, vara delaktiga i planering och utvärdering av skolarbetet, ha inflytande och medansvar. Med utgångspunkt i de nationella styrdokumenterna har vi utifrån elevernas perspektiv undersökt om eleverna upplever att de är delaktiga i sitt skolarbete i den omfattning som beskrivs.

Arbetet baseras på en empirisk studie. Vi har satt oss in i skolans styrdokument, studerat forskning kring lärande och olika pedagogiska teorier och ledarskap i allmänhet. Den empiriska studien består av en attitydundersökning i form av en kvantitativ enkätundersökning. För att ta reda på elevernas uppfattning om i vilken omfattning deras förväntningar tillgodoses och skiljer sig åt mellan åldersgrupperna genomförde vi enkäten i en femteklass och en niondeklass.

Av enkätsvaren vi fått och analyserat ser vi att det sker en progression från de yngre eleverna till de äldre när det gäller viljan att bestämma över sin lärandesituation. Eleverna i årskurs 9 är dock relativt missnöjda med hur de får vara med och bestämma över sin lärandesituation.

Innehållsförteckning

DIAGRAMFÖRTECKNING	4
INLEDNING	5
LÄRARUPPDRAGET	5
DE FEM BLOCKEN	6
SYFTE	8
FRÅGESTÄLLNINGAR	8
LITTERATURGENOMGÅNG OCH TEORIANKNYTNING	9
STYRDOKUMENTEN	9
PEDAGOGISKA TEORIER OCH LEDARSTILAR	10
BESKRIVNING AV DE FEM BLOCKEN	12
<i>Styrdokument</i>	12
<i>Personligt ansvar för inläring och arbete i skolan</i>	12
<i>Inflytande över arbetssätt, arbetsformer, innehåll</i>	12
<i>Planera och utvärdera</i>	13
<i>Delaktighet och medansvar</i>	13
METOD	14
URVAL	14
KODNING	14
PILOTSTUDIE	14
BESKRIVNING AV GENOMFÖRANDE	14
VALIDITET	15
RELIABILITET	15
GENERALISERBARHET	15
ETIK.....	16
RESULTATBEARBETNING	16
RESULTAT	18
ANALYS	23
<i>Styrdokument</i>	23
<i>Personligt ansvar för inläring och arbete i skolan</i>	23
<i>Inflytande över arbetssätt, arbetsformer, innehåll</i>	23
<i>Planera och utvärdera</i>	24
<i>Delaktighet och medansvar</i>	24
DISKUSSION	26
SLUTORD	30
REFERENSFÖRTECKNING	31
BILAGOR	32
BILAGA 1 – INFORMATION TILL REKTOR	33
BILAGA 2 – TILLSTÅND FÖR ELEVMEDEVERKAN	34
BILAGA 3 – ENKÄTFRÅGOR	35

Diagramförteckning

Diagram 1 <i>Styrdokument</i> År 5.....	sidan: 17
Diagram 2 <i>Styrdokument</i> År 9.....	sidan: 17
Diagram 3 <i>Personligt ansvar</i> År 5.....	sidan: 18
Diagram 4 <i>Personligt ansvar</i> År 9.....	sidan: 18
Diagram 5 <i>Inflytande över arbetssätt</i> År 5.....	sidan: 19
Diagram 6 <i>Inflytande över arbetssätt</i> År 9.....	sidan: 19
Diagram 7 <i>Planera och utvärdera</i> År 5.....	sidan: 20
Diagram 8 <i>Planera och utvärdera</i> År 9.....	sidan: 20
Diagram 9 <i>Delaktighet och medansvar</i> År 5.....	sidan: 21
Diagram 10 <i>Delaktighet och medansvar</i> År 9	sidan: 21

Inledning

Efter avslutad utbildning på lärarprogrammet vid Göteborgs universitet har vi en lärarexamen som ger oss behörighet att undervisa elever från årskurs 4 till årskurs 9. Vi har under utbildningstiden upplevt att det är stor skillnad på elevers mognad och utveckling i de lägre och högre åldrarna. Elevernas varierade mognadsutveckling påverkar deras förmåga att ta ansvar för sitt skolarbete och vara delaktiga i planering, genomförande och utvärdering. För att tillgodose elevernas varierande grad av mognad och ansvarstagande krävs en anpassning i lärarens pedagogiska ledarskap. Vi har i examensarbetet tagit reda på i vilken omfattning det finns skillnad mellan de olika elevgruppernas förväntningar och möjlighet att ta ansvar för sitt skolarbete, vara delaktiga i planering och utvärdering av skolarbetet, ha inflytande och medansvar. Med utgångspunkt i de nationella styrdokumenterna har vi utifrån elevernas perspektiv undersökt om eleverna upplever att de är delaktiga i sitt skolarbete i den omfattning som beskrivs.

I enlighet med läroplanen för grundskolan, Lpo 94, skall skolan:

[...] klagöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. (*Lärarens Handbok* 2004:10)

I enlighet med läroplanen för grundskolan, Lpo 94, är det i demokratisk anda som läraren skall:

[...] utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring och för sitt arbete i skolan (*Lärarens Handbok* 2004:18)

[...] se till att alla elever oavsett kön och social och kulturell bakgrund får ett reellt inflytande på arbetsätt, arbetsformer och undervisningens innehåll, samt att detta inflytande ökar med stigande ålder och mognad (*Lärarens Handbok* 2004:18)

[...] tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen och förbereda eleverna för delaktighet och medansvar [...] (*Lärarens Handbok* 2004:18)

[...] tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen och samarbeta med hemmen i elevens fostran och därvid klagöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och samarbete (*Lärarens handbok* 2004:14)

Läraryppdraget

Lärarens uppdrag innebär att hon själv skall göra analyserande utvärderingar om arbetets innehåll, bli medveten om hur hon tänker och varför hon tänker så, alltså vara en reflekterande praktiker. Dessutom skall hon utveckla förmågan att vara ”*uppmärksam i handlingen*”, (SOU 1999:63:67). Att vara uppmärksam i handlingen innebär att man har överblick över undervisningen och att man har en teoretisk kunskap om kunskapsbildning så att man kan pröva olika undervisningsmetoder i undervisningen.

Lärarrollerna som presenteras i SOU 1999:63:49 baseras på att elever skall ha mer självkontroll och lära sig att ta ansvar för sitt eget lärande. Elever skall utvecklas att självständigt ställa egna frågor, söka svar och pröva olika teorier av fakta. I vår attitydundersökning vill vi se om eleverna vill ha större andel självkontroll eller om det är en mer styrd lärandekontroll de eftersöker.

Läraren måste i sin pedagogiska ledarroll anpassa sitt ledarskap till olika årskurser och elevgrupper, beroende på elevernas förväntningar och förmågor, för att eleverna skall uppnå optimalt lärande. För att definiera lärarens formella ledarskap har vi utgått ifrån vilka krav och förväntningar som ställs på läraren för att eleverna ska uppnå mål och lärande i enlighet med de riktlinjer som presenteras i styrdokumentet. I de normativa styrdokument¹ som ligger till grund för skolans uppdrag, verksamhet och lärares yrkesutövning kan man i skollagen 4 kap 2§ konstatera att:

Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder och mognad (*Lärarens handbok* 2004:71).

Styrdokumentet är de normativa styrande arbetsspecifikationer som läraren har att rätta sig efter. Läraren kan själv utveckla sin undervisningssituation, om hon vill ha hög lärarstyrning eller låta eleverna delges hög grad av egenansvar. Läraren måste enligt styrdokumentet anpassa medansvar och delaktighet till gruppen beroende på exempelvis mognad och ålder. Eleverna skall under sin skolgång successivt ges möjlighet att ta allt större ansvar för sitt lärande, vilket innebär att läraren bör lämna över allt större ansvar allt eftersom eleverna känner sig redo.

I kapitlet om målstyrning i SOU 1999:63 står det på sidan 61 att ”*I en lärande organisation krävs att läraren tillägnar sig verktyg för att studera sin egen praktik och har analytiska begrepp för och förmåga att kritiskt reflektera kring dessa*”. I vår undersökning studerar vi vår egen praktik, vår vardag, när vi undersöker hur elever ser på sin lärandesituation. I vår frågeenkät till eleverna har vi ställt frågor om läraren låter eleven ta ansvar för sitt lärande, om läraren låter eleven vara med och välja arbetsmetoder, arbetsmaterial, arbetskamrater och om de gemensamt har utformat trivsel- och ordningsregler för klassrumsverksamheten. Vi undrar vilken slags pedagogisk ledare eleverna vill ha? Vi har utformat frågor i enkäten som vi bedömer kan ge oss en indikation på vilken slags pedagogisk ledare eleverna vill ha.

Vi har under utbildningens gång läst mycket litteratur om hur en framgångsrik lärare skall vara sett från lärarens eller skolledningens håll. Det vi saknar är att frågan inte belysts från elevens håll. Därför bestämde vi oss för att göra en undersökning bland elever i två olika årskurser, där vi undersökt hur elevernas behov/förväntningar tillgodoses och vad styrdokumentet anger att de har rätt till.

Vi har valt att genomföra en attitydundersökning i form av en enkät med elever i årskurs 5 och årskurs 9. Frågorna är formulerade på sådant sätt att de kan relateras till ovanstående citat från styrdokumentet, där vi av svaren avser att utläsa i vilken omfattning eleverna vill kontra ges möjlighet att ha inflytande på sin lärandesituation. Citaten ställer krav på läraren som ledare att ta hänsyn till elevernas förväntningar och önskemål kring sin lärandesituation. Vi kommer också att göra en jämförelse mellan hur eleverna i de två årskurserna har svarat på enkäten för att se om vi kan urskilja några signifikanta skillnader dem emellan.

De fem blocken

Vi har delat in elevenkäten i fem block, i enlighet med de fem citat från Lpo94 som vi presenterat ovan. Våra frågeställningar har vi formulerat från citaten och de belyser elevernas möjligheter till inflytande, om de känner sig delaktiga och medansvariga för sin lärandesituation.

¹ Som utgångspunkt finns skollag, förordningar, FN:s barnkonvention och lärares yrkesetik. Till varje skolform finns dessutom en läroplan och specifika kursplaner.

Det första blocket relaterar vi till i vilken omfattning eleverna har kännedom om läroplanen och kursplanerna. Vi anser det vara av största vikt att eleverna har kännedom om kursplanerna. Hur skall eleverna annars veta att det de gör i skolan är viktigt och inte något godtyckligt som läraren hittar på för att få dagen att gå? För att eleverna skall känna att uppgifterna de gör i skolan är meningsfulla måste läraren förankra dem i kursplanen och kontinuerligt förklara/påtala det för eleverna

Det andra blocket handlar om elevernas personliga ansvar för lärande och arbete i skolan. Enligt läroplanen skall läraren utgå från att eleverna vill och kan ta personligt ansvar. Men gör eleverna det? Har de möjlighet och kunskap om det? Läraren måste etablera goda relationer med sina elever för att få en uppfattning om vilka förväntningar, förutsättningar och erfarenheter som ligger till grund för elevens möjlighet och vilja att ta ansvar.

Det tredje blocket handlar om elevernas inflytande över arbetssätt, arbetsformer och innehåll. Läraren skall tillsammans med eleverna utforma undervisningen så att de kan vara medansvariga och känna delaktighet. När läraren låter eleverna vara delaktiga blir deras arbetsinsats meningsfull.

Det fjärde blocket handlar om planering och utvärdering. Vi har ställt frågor om eleverna vill vara med och om de ges möjlighet att vara med att planera och utvärdera sitt skolarbete. Läraren är den som förfogar över kunskaper om mål, strategier, metoder och bedömningsgrunder, vilka skall förmedlas till enskilde eleven.

Det femte och sista blocket handlar om delaktighet och medansvar. För att eleverna skall få en meningsfull, trygg och gynnsam inläringsmiljö är det viktigt att de får vara med och utforma regler kring vilka trivsel- och ordningsregler som skall gälla i klassrummet. Lpo94 är tydlig i sin formulering i hur viktigt det är att läraren tillsammans med eleverna utformar regler och att dessa skall basera på samhällets värdegrund. Genom klassrumsdiskussioner lär sig eleverna att i demokratisk anda diskutera och reflektera tillsammans.

Avslutningsvis ställde vi en öppen fråga med möjlighet för deltagarna att skriva personliga tankar. I Trost (2007) uppger författaren att man kan infoga en fråga med öppet svar för att ge de svarande möjlighet till personliga kommentarer. Den sista öppna frågan i enkäten har inte kommit att redovisas. Vi valde att inte analysera och presentera elevernas personliga reflektioner därför att alla inte svarade på frågan och några av de få elevsvar vi fick inte var seriösa.

Syfte

Att undersöka, analysera och jämföra elevers kunskap om styrdokument, attityd till i vilken omfattning deras förväntningar tillgodoses med avseende på att få vara delaktiga i planering och utvärdering av sitt skolarbete, ta ansvar för sitt skolarbete och ha inflytande på sin lärandesituation.

Frågeställningar

Frågorna vi söker svar på är om eleverna i årskurs 5 och årskurs 9 har:

- *kännedom om styrdokumentet*

och om de i samma omfattning vill och får:

- *ta personligt ansvar för sin inläring och sitt arbete i skolan*
- *ha inflytande i valet av arbetstakt, arbetsuppgifter, arbetsformer, arbetsmaterial och ämnesinnehåll*
- *vara delaktiga i planering av personliga mål och delmål samt utvärdering av måluppfyllelse*
- *vara delaktiga och medansvariga vid upprättande av vilka regler och normer som skall ligga till grund för klassrumsverksamheten*

Litteraturgenomgång och teoriansknytning

Under avsnittet litteraturgenomgång och teoriansknytning inleder vi med en presentation av de normerande styrdokumenterna som ligger till grund för skolans verksamhet, vilka utgör utgångspunkten för vårt examensarbete. Därefter beskriver vi några olika ledarstilar och pedagogiska teorier. Avslutningsvis beskrivs de fem blocken som vi valt att undersöka i enkäten.

Styrdokumenterna

Verksamheten i svenska skolor styrs av ett antal internationella och nationella lagar, regler och förordningar. Den svenska skolans läroplaner är baserade på fem internationella dokument: *FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna*, *FN:s konvention om barnets rättigheter*, *FN:s rekommendation om utbildning för internationell förståelse*, *FN:s deklaration och rekommendationer om undervisning i miljöfrågor* samt *Salamanca-deklarationen*. Dessa finns presenterade i Skolverkets skrift *Överenskommet* (1999). De nationella styrdokumenterna gäller alla skolor i Sverige och anger ramar för verksamheten och vilka mål eleverna har att arbeta mot och mål att uppnå i årskurs 5 och årskurs 9. Likaså anger styrdokumenterna rättigheter och skyldigheter som åligger både rektor, lärare, elever och deras vårdnadshavare.

- **Skollagen** är instiftad av riksdagen och fungerar som det övergripande styrdokumentet som reglerar skolans grundläggande verksamhet. I enlighet med skollagen har kommunen det övergripande ansvaret för utformningen av skolverksamheten. Skollagen påtalar att samhällets värdegrund skall genomsyra verksamheten.
- **Läroplanen** beskriver varje skolforms fostrans- och övergripande kunskapsuppdrag.
- I varje ämnes **kursplan** finns de mer utförligt beskrivna mål som eleven har att arbeta mot och mål att uppnå i årskurs 5 och årskurs 9 för att få betyget godkänt, väl godkänt och mycket väl godkänt i respektive ämne.
- För varje skolform finns en förordning, vilken instiftas av regeringen. En förordning skall efterföljas på samma sätt som en lag. I **grundskoleförordningen** kan man bl. a läsa om elevens rätt till inflytande i kap. 3 6 §, att rektorn är ansvarig för att upprätta ordningsregler för skolan, där eleverna skall vara delaktiga i form av elevrepresentanter i kap. 6 8.b §. I kapitel 6 9 § kan man också få information om disciplinära åtgärder. Det finns också en paragraf, kap. 7 2 § som beskriver elevens rätt till individuella utvecklingsplaner och utvecklingssamtal där elevens rätt till inflytande och ansvar för upprättande av mål och delmål presenteras. I elevens individuella utvecklingsplan, förkortas härnäst IUP, skall läraren tillsammans med eleven och dennes vårdnadshavare formulera både kortsiktiga och långsiktiga mål för elevens lärande. IUP fungerar som ett redskap som ger eleven möjlighet att ta ansvar för och få inflytande över sitt lärande och skolarbete.²

I enlighet med de normativa styrdokumenterna skall eleverna i demokratisk anda ges möjlighet till delaktighet och medbestämmande över sitt lärande och skolarbete. Genom att de delges inflytande och medbestämmande kan de ta ansvar för och påverka sitt lärande och skolarbete.

² Innehåll från grundskoleförordningen är hämtad på:

www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1994:1194 2008-04-03 kl: 12.23

För att skapa en trygg och utvecklande undervisningssituation behöver klassrummets verksamhet struktureras upp av tydliga och väl förankrade regler. Elever och lärare ska enligt Lpo94 tillsammans komma överens om vad som är viktigt för just deras klass t ex i fråga om vilka trivsel- och ordningsregler som skall genomsyra undervisningen.

Skolans uppgift är att förmedla kunskap och Lpo94 säger att undervisning skall: "[...] *anpassas till varje elevs förutsättningar och behov*" (Lärarens handbok 2004:10). Undervisningen skall ta utgångspunkt i elevens tidigare erfarenheter och kunskaper och gynna elevens lärande. Lpo94 säger vidare att undervisningen aldrig kan utformas lika för alla.

Pedagogiska teorier och ledarstilar

Verbet "leda" definieras i *Svenska ordboken* (2005) med ord som *lotsa*, *vägleda* och *ledsaga* någon i en viss riktning. En lärare som utövar pedagogiskt ledarskap har ansvar för de elever som hon avser att leda i en viss riktning för att uppnå de mål som finns formulerade i styrdokumentet. En framgångsrik ledare anpassar sin ledarstil, arbetsmetoder och undervisningsform till elevernas behov och förväntningar. En av många beskrivningar av det pedagogiska ledarskapet lyder:

Det pedagogiska ledarskapet innebär att sätta igång och vidmakthålla en kontinuerlig process, att vara katalysator för individers och grupper utveckling, så att uppställda mål kan uppnås i ömsesidig samverkan (Maltén 2000:36).

I ledarens uppgifter ingår att planera och organisera arbetsrutiner och verksamhet, utvärdera processen till måluppfyllelse, revidera mål och motivera eleverna till nya mål. Läraren har ansvar för att upprätta en förtroendefull klassrumsmiljö som både är trygg och tillåtande. Den pedagogiska ledaren har enligt Stensmo (2000) i uppgift att:

[...] leda och organisera skolklassen som arbetande kollektiv; hantera frågor om disciplin, ordning och elevomsorg; gruppera elever för olika arbetsuppgifter och interaktionsmönster; individualisera elevers arbete och lärande (Stensmo 2000:9).

Begreppet pedagogik betyder läran om undervisning och uppfostran (*Svenska ordboken* 2005). Professor Ference Marton (2000) menar att pedagogik är läran om fostran och undervisning i ett sociologiskt perspektiv, där individen, samhället och utbildningens mål samverkar. Det finns ett flertal pedagogiska teorier som beskriver hur lärande kan uppstå. Några exempel är kognitivism, fenomenografi och den sociokulturella teorin. En lärare har alltid en grundsyn på hur hon ser på människor och hur människor lär, det kan dessa teorier förklara och fördjupa. Fenomenografien är den yngsta av teorierna och är en vidareutveckling av fenomenologin. Teorin är utvecklad av en grupp forskare ledd av Ference Marton vid Göteborgs universitet. Fenomenografien är lik konstruktivismen på så sätt att den vill ta reda på hur elever tänker. En viktig skillnad är att medan konstruktivismen anser att alla olika individer har olika uppfattning om exempel lärande objektet, anser fenomenografien att flera individer kan ha samma uppfattning om ett lärandeobjekt. Det innebär att en lärare behöver bemöta färre olika uppfattningar i sitt klassrum. Undervisningen är fortfarande individuell och tillgodoser alla elevernas behov. Det är viktigt att läraren känner till flera olika sätt som ett undervisningsfenomen eller ett lärandeobjekt kan uppfattas så att eleven i sin tur själv kan välja det sätt som passar denne bäst. Fenomenografien anser att det är viktigt att läraren känner till variationen av elevers uppfattningar och i sin tur förmedlar det till eleverna, det är så eleverna lär. Docent Mona Holmqvist ((red) 2006) beskriver i en studie att människor uppfattar ett begrepp eller en situation olika beroende på deras förkunskaper. De ser begreppet eller situationen ur just sin egen personliga synvinkel. För att ge så många olika elever möjlighet att ingå i en lärandesituation kring ett kritiskt lärandeobjekt är det viktigt att variera

lärandeobjektets kritiska aspekt. Man kan använda olika infallsvinklar till lärandeobjektet och ge kontrasterande exempel (Holmqvist 2006).

I boken *Dialog, samspel och lärande* (Dysthe (red.) 2003), som har stark anknytning till det sociokulturella perspektivet, återkommer författarna till vikten av att få till en fungerande dialog och kommunikation för att lärande skall uppstå och få eleverna att utvecklas i sitt livslånga lärande. Säljö (2000) menar att en av grundtankarna i det sociokulturella perspektivet är att lärande sker genom interaktion och kommunikation med andra människor. Både Claesson (2002) och Dysthe menar att det är i kommunikation med kamrater och lärare som eleverna utvecklas. Det är även viktigt att läraren känner till flera olika sätt som ett undervisningsfenomen eller ett lärandeobjekt kan uppfattas så att eleven i sin tur själv kan välja det sätt som passar denne bäst (Imsen 2006, Claesson 2002). Kommunikation blir en röd tråd som förenar de enskilda individerna till att bli ett lärande kollektiv. *”Utifrån ett sociokulturellt perspektiv är kommunikativa processer förutsättningar för människans lärande och utveckling.”* (Dysthe 2003:48). Läraren måste tillsammans med eleverna bygga upp en trygghet och gott klassrumsklimat där eleverna vågar ha en öppen dialog och samspel med varandra så att lärande uppstår, vilket Dysthe beskriver så här:

[...] lärande har med relationer att göra; lärande sker genom deltagande och genom deltagarnas samspel; språk och kommunikation är grundläggande element i läroprocesserna; balansen mellan det individuella och det sociala är en avgörande aspekt på varje läromiljö (Dysthe 2003:31).

Lärare kan, med utgångspunkt i sin syn på hur lärande uppstår, välja den ledarstil som hon anser är mest gynnsam för att elever skall utvecklas och uppnå lärande. Beroende på vilken grundsyn som ligger läraren närmast om hjärtat väljer denne olika strategier och metoder för att bemöta och leda eleverna mot nya mål och lärande. (Imsen)

Docent Christer Stensmo beskriver i sin bok *Ledarstilar i klassrummet* (2000) tre olika typer av förekommande ledarstilar. Stilarna är generaliserade och ger en antydning om ytterligheter. Även universitetslektor Arne Maltén (2000) beskriver dessa tre ledarstilar i sin bok *Det pedagogiska ledarskapet* i termer som *auktoritärt ledarskap*, *”låt gå”-mässigt ledarskap* och *demokratiskt ledarskap*. Maltén tar även upp en fjärde ledarstil, *situationsanpassat ledarskap*.

- *Den autokratiska läraren* – läraren styr verksamheten utan att tillfråga deltagarna, ledaren fattar självständigt alla beslut och ledaren sätter upp förutsättningar och regler för hur verksamheten skall genomföras. Den *autokratiska ledaren* eller den *auktoritära ledaren* är en enväldshärskare i klassrummet. Eleverna får litet utrymme för egna åsikter och läraren leder klassen i ett sträckt koppel.
- *Den tillåtande läraren* – läraren överlämnar åt deltagarna att själva fatta de beslut som de anser vara nödvändiga, ansvaret för verksamheten läggs över till deltagarna att själva förvalta så att de kan arbeta mot de mål de själva anser viktiga. Den *tillåtande* eller *”låt gå”-mässiga läraren* lämnar över all makt till eleverna. Eleverna får lite styrning och anses själva klara att utveckla egna mål och arbeta mot dem.
- *Den demokratiska läraren* – läraren låter deltagarna bli delaktiga i en ömsesidig diskussion om hur verksamheten ska utformas och läraren/ledaren fattar beslut tillsammans med övriga, det råder frihet under ansvar där var och en förväntas ta ansvar för sin del i verksamheten. Den *demokratiska ledaren* är en handledare som i diskussion med eleverna utformar undervisningen. Det råder frihet under ansvar i det klassrummet.

- *Den situationsanpassade läraren* – innebär att läraren/ledaren är beredd att förändra sitt ledarskap till vad som krävs i den givna situationen. Elevers mognad, förväntningar och erfarenheter kan ställa olika krav på vilken typ av ledare de behöver för att utvecklas på bästa sätt.

Utifrån ledarstilar och pedagogiska teorier lägger läraren grunden till sin pedagogiska professionalitet. Hon blandar tankar från olika stilar och teorier, men har en teori som grundpelare i sitt tänkande kring undervisning. Dessa tankar påverkar hur läraren bygger upp sin undervisning och vilka faktorer som läraren anser vara viktigare än andra. De pedagogiska teorierna "[...] *bidrar till att göra läraren mer medveten om elevens sätt att tänka, så det blir lättare att "tänka sig in i" elevens tankesätt*" (Imsen 2006:201).

Beskrivning av de fem blocken

Styrdokument

Läroplanen menar att elever genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen kan utveckla sin förmåga att använda inflytande och ta ansvar. Skolan ska "[...] *klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har*" (Lärarens Handbok 2004:10). Utan att få insikt i vilka kunskaper, färdigheter och förmågor eleven förväntas utveckla och uppnå har eleven ingen möjlighet att formulera en individuell utvecklingsplan. För att konkretisera målen för eleverna måste läraren i sin undervisning relatera ämnesinnehåll och syfte till de för ämnet angivna målen, då först får eleven möjlighet att planera sin väg mot målet.

Personligt ansvar för inläring och arbete i skolan

Enligt läroplanen för grundskolan, Lpo94, ska läraren i sitt uppdrag "[...] *utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring och för sitt arbete i skolan*" (Lärarens handbok 2004:18). För att kunna ta ansvar för sitt lärande måste eleven ha kunskap om de rättigheter, skyldigheter och mål som presenteras i styrdokumentet. Läraren måste presentera och tydliggöra dessa mål i all sin undervisning så att eleven och vårdnadshavare blir medveten om vad som förväntas av dem samt vad eleven kan kräva av läraren och skolan. Genom tydliga genomgångar av styrdokumentets mål och skolans uppdrag får eleven möjlighet att konkretisera sin lärandeprocess och ta ansvar för sin lärandemiljö och sitt skolarbete. Eleven måste själv ansvara för att ta del av den undervisning som skolan erbjuder genom att följa med på lektionerna, läsa läxor, förbereda sig inför prov, fråga om sådant hon inte förstår och vara delaktig i de beslut som fattas angående verksamheten.

Inflytande över arbetssätt, arbetsformer, innehåll

Eleven har enligt styrdokumentet rätt att ha inflytande på sin undervisningssituation, inflytandet bör successivt öka i takt med elevens utveckling. "[...] *se till att alla elever oavsett kön och social och kulturell bakgrund får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll, samt att detta inflytande ökar med stigande ålder och mognad*" (Lärarens Handbok 2004:18). För att eleven skall kunna få inflytande på sin lärandesituation måste läraren genom dialog och samspel med eleven diskutera alternativa arbetssätt, arbetsformer och material. För att finna lämpliga arbetsstrategier måste läraren ha god kännedom om eleven, hennes förkunskaper, förutsättningar och inlärningsstrategier så att undervisningen blir individanpassad. Lärarens didaktiska kompetens har stor betydelse för att finna lämpliga uppgifter, arbetsformer och passande material som ger eleven både utmaning och stimulans. Enligt styrdokumentet skall graden av inflytande öka med stigande ålder och

mognad vilket innebär att läraren får anpassa elevens inflytandegrad till hennes unika situation och behov. I SOU 1999:63 på sidan 49 står att *”Lärare skall utbilda elever till att självständigt ställa egna frågor, söka svar och självständigt tolka fakta”*.

Planera och utvärdera

I demokratisk anda skall läraren enligt Lpo94 *”[...] tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen och förbereda eleverna för delaktighet och medansvar [...]”* (Lärarens Handbok 2004:18). För att ha möjlighet att kunna planera och utvärdera sitt lärande och skolarbete måste eleven ha kunskap om vilka mål som eftersträvas och vilka prestationer som förväntas för att nå måloppfyllelse. För att eleven skall kunna planera sitt skolarbete måste läraren avsätta tid för planering, presentera strategier för hur hon kan organisera och strukturera arbetsgången, ange alternativa arbetssätt, arbetsformer och metoder så att undervisningen kan individanpassas. Elevens unika förutsättningar, förmågor och erfarenheter skall vägas in i planering av mål, delmål och relateras till graden av måloppfyllelse. Genom att i den individuella utvecklingsplanen, IUP, låta eleven vara delaktig i planering och uppställande av personliga mål och delmål samt utvärdering av måloppfyllelse ges eleven möjlighet att ta ansvar för sitt lärande. Målet är att eleven minst skall uppnå betyget godkänt med stöd av kursplanernas målformuleringar.

Enligt styrdokumentet skall varje elevs utvecklingsprogression under grundskolan kontinuerligt följas upp genom IUP. Tillsammans med läraren planerar eleven i IUP vilka mål, delmål hon strävar efter samt utvärderar och följer upp i vilken mån eleven uppnår målet. När de uppsatta målen har uppnåtts planerar de tillsammans in nya utmanande mål samt lämpliga arbetsformer, arbetsmaterial och arbetssätt för strävan mot ökat kunnande och utveckling.

Delaktighet och medansvar

För att skapa en stimulerande och förtroendefull lärandemiljö där eleverna kan utvecklas och arbeta måste det finnas tydliga regler och normer som är väl förankrade hos lärare, elever och vårdnadshavare. Läraren skall låta eleverna vara delaktiga i de beslut som fattas gällande regler och normer. I Lpo94 beskrivs lärarens uppdrag med följande formulering: *”[...] tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen och samarbeta med hemmen i elevens fostran och därvid klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och samarbete”* (Lärarens handbok 2004:14).

Enligt läroplanen skall lärare och elever utforma regler med utgångspunkt i samhällets grundläggande värderingar, värdegrunden. För att kunna vara delaktiga och ta ansvar för utformandet av regler och normer behöver eleverna kunskap om sina rättigheter och skyldigheter samt utveckla en förståelse för anledningen till varför klassrumsverksamheten måste styras upp. Det är viktigt att klargöra och utforma vilka konsekvenser som blir påföljden om eleven avviker från de upprättade reglerna och normerna. Läraren kan genom klassdiskussioner låta eleverna bli delaktiga i beslut som rör trivsel- och ordningsregler för klassrummets utformning. Om eleverna får ta del av beslutsfattandet har de i nästa led större förutsättningar att ta ansvar för att de hörsammas. I klassdiskussioner lär sig eleverna att samtala, samarbeta och fatta demokratiska beslut. (Stensmo 2000)

Metod

För att undersöka om eleverna i åldersgrupperna årskurs 5 och årskurs 9 har likartade förväntningar på att få vara delaktiga i planering och utvärdering av sitt skolarbete, ta ansvar för sitt skolarbete och ha inflytande på sin lärandesituation valde vi att genomföra en kvantitativ enkätundersökning i två klasser, en nia å 23 elever och en femma å 17 elever. Genom enkätfrågorna har vi också undersökt i vilken omfattning eleverna upplever att lärarna tillgodoser deras förväntningar.

Urval

Vi har valt att göra ett strategiskt urval som enligt Trost (2007) används när en undersökning förväntas ge en variation i svaren från deltagarna. För att hinna bearbeta materialet har vi begränsat deltagarna till två olika årskurser eftersom det är en tidskrävande process att analysera kvantitativa enkäter.

De 17 eleverna i årskurs 5 kommer från en liten skola med knappt 200 elever. Eleverna bor i det samhälle i vilket skolan ligger. Klassläraren ansvarar för undervisningen av de flesta av skolämnena, vilket ger en tät elev-lärarkontakt och ger läraren god kännedom om elevernas förmågor, förutsättningar och erfarenheter

De 23 eleverna i årskurs 9 går på en skola med ca 350 elever. Eleverna kommer från olika samhällen i kommunen. Lärarna arbetar i arbetslag där få pedagoger har ansvaret för tre klassuppsättningar elever ur årskurs 7-9. Skolan använder sig av mentorskap, vilket innebär att en pedagog har ansvar för några elever från årskurs 7, några från årskurs 8 och några från årskurs 9, totalt 12-15 elever. Lärarna undervisar ofta eleverna i två ämnen och får på så vis ganska tät elevkontakt och god kännedom om eleverna och deras förmågor.

Kodning

Vi har kodat enkäterna. Detta för att kunna identifiera eventuella elever som av någon anledning ändrar sig efter att de fyllt i enkäten och inte vill att deras enkätsvar ska ingå i undersökningen. Enligt vetenskaplig praxis skall deltagarna ha rätt att avbryta sin medverkan i en undersökning ända fram tills den är publicerad. Vi kodade enkäterna enligt följande, 05:01-05:17 för elever i årskurs 5, enkäterna delades ut enligt klasslistan i alfabetisk ordning med början på 05:01 o.s.v. På samma sätt kodifierade vi enkäterna för årskurs 9 med 09:01-09:23, vilka delades ut i alfabetisk ordning enligt klasslistan.

Pilotstudie

För att ta reda på om frågorna var formulerade på ett för elevgrupperna anpassat sätt, gjorde vi en pilotundersökning med några elever ur båda ålderskategorierna. Därefter lämnade vi ut den slutliga enkäten. Eleverna går i andra klasser än de som kom att ingå i studien. Enkäten delades ut till tre elever, två elever från årskurs 9 och en från årskurs 5. När eleverna svarat på frågorna bad vi dem kommentera eventuella svårigheter och tvetydigheter. Efter att ha tagit hänsyn till en del av deras förbättringsförslag slutförde vi formuleringarna.

Beskrivning av genomförande

Inledningsvis kontaktade vi ansvariga rektorer för de två utvalda skolorna och fick namn på en lärare i varje skola, i vars klass vi kunde genomföra enkätundersökningen. Vi tog kontakt med respektive lärare och bokade in ett besök där vi berättade om vårt examensarbete. Lärarna delade ut föräldratillstånden till eleverna, vilka vi sedan samlade in innan själva ifyllandet av enkäten genomfördes. Av de 40 utdelade tillstånden beviljades 31, 14 elever från

årskurs 5 och 17 elever från årskurs 9 fick vara med i undersökningen. En stor svårighet som vi inte förutsåg från början var att få in föräldratillstånden. Det krävdes ett flertal påminnelser och upprepade besök i klasserna för att få in påskrivna föräldratillstånd. Slutligen bokade vi en dag för att genomföra enkätundersökningen i de båda klasserna.

Vi presenterade för eleverna vad vi avsåg att undersöka och delade ut enkätformulären till de elever vars föräldrar beviljat att deras barn fick delta i undersökningen. Alla eleverna svarade samtidigt på frågorna och vi befann oss under tiden i klassrummet för att besvara eventuella frågor angående enkäten.

Validitet

Validiteten avser att ta reda på om resultaten ger en sann bild av det som undersöks. Det är viktigt att vara kritisk och medveten om de eventuella brister som valet av undersökningsmetod innebär. Johansson och Svedner (2006) poängterar att det är viktigt att känna till svagheterna med en enkätundersökning. En svaghet är en ogenomtänkt enkätadministration. Denna svaghet har vi sökt motarbeta genom informationsblad till rektorer, lärare och föräldrar samt genom att närvara i klassrummet vid enkätifyllandet. En svårighet har varit att formulera bra frågor med tanke på att vi har valt elevgrupper med stor åldersvariation. Vi antar att eleverna har kommit olika långt i sin språk- och skrivutveckling, varför fasta svarsalternativ gjort det möjligt att använda samma enkätformulär till de båda åldersgrupperna. Vi har standardiserat enkäterna och har således ställt exakt samma frågor till elever i årskurs 5 och årskurs 9. För att göra det möjligt att använda samma enkät till båda årskurserna formulerade vi frågor med utgångspunkt i att eleverna i årskurs 5 skulle förstå och kunna tolka innebörden.

Reliabilitet

Reliabilitet handlar om tillförlitligheten och mätnoggrannheten hos den undersökningsmetod som används. Vi kunde genom att välja enkät som undersökningsmetod få in fler svar än om vi valt intervjuer. Det hade varit eftersträvaransvärt med större elevunderlag, men med tanke på den begränsade tiden och det tidskrävande analysarbetet begränsades arbetet till två klasser. Enligt Trost (2007) bör frågor med öppna svarsalternativ undvikas eftersom dessa är tidsödande att tyda och tolka. Trost rekommenderar att i slutet av enkäten låta deltagarna få möjlighet att göra personliga tillägg, varför enkäten kompletterades med en fråga med öppet svarsalternativ. Den gav eleverna möjlighet till personliga kommentarer som relaterade till hur de ser på läraren som den pedagogiska ledaren i relation till sitt lärande. Enkäten består av 33 frågor med fasta svarsalternativ, av rangordningskaraktär, och en fråga med öppet svarsalternativ. Enkätsvaren graderades med två och fyra gradiga skalor för att förenkla och underlätta analysen. Om vi valt fler svarsalternativ hade vi riskerat att få väldigt få eller inga svar i flera svarsceller. Nackdelen med få svarsalternativ är att eleverna kanske inte kunnat svara exakt vad de upplever i varje fråga.

Generaliserbarhet

Generaliserbarhet innebär att man kan diskutera i vilken grad resultatet kan gälla för fler grupper än de som undersökts. Svedner (2006) Vårt urval av elever har haft påverkan på resultatet, en annan skola med andra elever i årskurs 5 och 9 hade förmodligen gett ett annat resultat. Att genomföra en enkät med endast två klasser innebär att man inte kan dra några generella slutsatser av resultatet. För att inte göra en alltför stor och omfattande enkät som eleverna inte orkar genomföra har vi begränsat oss till att analysera några av elevernas rättigheter. De rättigheter vi kan knyta till citaten hämtade från styrdokumentet. Vi har i vårt examensarbete avgränsat oss till att undersöka elevernas attityd till i vilken omfattning deras förväntningar på att få vara delaktiga i planering och utvärdering av sitt skolarbete, ta ansvar

för sitt skolarbete och ha inflytande på sin lärandesituation uppfylls av lärarna. Frågorna är allmänt hållna och ska indikera elevernas generella upplevelse av delaktighet, medbestämmande, inflytande och möjlighet att ta ansvar hos de lärare som undervisar dem. Vi vill ändå påpeka att vi är medvetna om att den lärare som undervisade eleverna under lektionstillfället då vi genomförde enkäten kan komma att representera de elevsvar som eleverna registrerade.

Vi har studerat tidigare forskning och examensarbeten och funnit flera arbeten publicerade ur lärarens perspektiv men inte hittat någon undersökning som tagit utgångspunkt i elevernas perspektiv och deras förväntningar i förhållande till de riktlinjer som anges i styrdokumentet. Av den anledningen kan vi inte relatera till tidigare undersökningar eller examensarbeten.

Etik

Lärarytredningskommittén menar att lärarutbildningen skall bidra till att studenterna bland annat *”utvecklar ett kritiskt och vetenskapligt förhållningssätt [...]”, förmår granska vardaglig erfarenhetsbaserad kunskap [...]”* samt *”utvecklar kunskaper om och i olika forskningsmetoder samt blir medvetna om forskningsetiska problem”* (SOU 1999:63:99). I vårt examensarbete har vi studerat den statliga myndigheten Vetenskapsrådets rekommendationer när det gäller forskningsetik samt lärarnas yrkesetiska principer.

Vetenskapsrådet är en svensk myndighet som ligger under utbildningsdepartementet och har till uppdrag att finansiera och bistå utveckling av grundforskning inom alla vetenskapsområden. Vetenskapsrådet har formulerat etiska aspekter som är viktiga att tänka på vid forskning. De etiska aspekterna är viktiga eftersom de på lång sikt formar hur samhället ser på forskning. Om forskning skall anses som opartiskt och opolitiskt och vi som vanliga samhällsmedborgare skall kunna lita på de resultat som forskningen för fram måste forskningen vara etisk och baserad på vår värdegrund. Vetenskapsrådet står bakom en internetsida som heter CODEX. Där har rådet formulerat vad forskningsetik är och innebär inom olika forskningsområden. Rådet trycker på att forskning främst är den enskilde forskarens egna etiska ansvar. Forskaren har själv ansvar att se till att de etiska reglerna och lagarna upprätthålls inom forskarens område. Förutom forskningsetiska aspekter har forskaren att hålla sig till sina yrkesetiska aspekter, vilket för oss innebär lärarnas yrkesetiska principer.

För oss har dessa etiska aspekter gjort att vi haft ett vetenskapligt förankrat arbetssätt när vi arbetat med vår examensuppgift. Först utformade vi en informationsblankett³ som vi gav de två rektorer vi var i kontakt med. Vi beskrev oss själva, förklarade vad vi avsåg att undersöka och om vi fick genomföra enkäten på deras skola. Vi utformade en tillståndsblankett⁴ som eleverna fick ta hem till sina föräldrar för påskrift. Blanketten förklarade varför vi ville göra undersökningen och vad vi skall ha den till. I Personuppgiftslagen⁵, som finns att hitta på regeringens hemsida, står det att medverkande i undersökningar skall lämna sitt samtycke. Eftersom berörda elever är minderåriga har vi samlat in deras föräldrars samtycke. På blanketten fick eleverna fylla i att de ville vara med i undersökningen.

Resultatbearbetning

För att bearbeta våra enkätsvar hade det varit önskvärt med ett statistikprogram. Vi har inte haft ekonomiska förutsättningar att lämna in svaren för statistisk analys utan valde att själva konstruera en arbetsbok i programmet Microsoft Office Excel med möjlighet att få fram

³ Bilaga 1 – Information till rektor

⁴ Bilaga 2 – Tillståndsblankett för elevmedverkan

⁵ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/07/43/60/4156fb10.pdf> 2008-04-22, kl.12.33

svarsfrekvenser med tillhörande diagram. I Excel har vi skapat ett kodat Excel-blad till varje elev där vi matat in frågor, svarsalternativ och den svarandes uppgifter, förutom till den öppna frågan i slutet av enkäten. Den sista öppna frågan har inte kommit att redovisas, vi valde att inte analysera och presentera elevernas personliga reflektioner. Elevernas unika svar har sammanfogats årskursvis, där den sammanlagda svarsfrekvens för varje svars-cell utgör staplarna i diagrammen. Vi presenterar frågeställningarnas resultat blockvis och årskursvis.

Resultat

Vi har sammanställt alla enkäter i ett exceldokument där varje enskild elevs enkätsvar har redovisats i ett unikt kalkylblad, kodat med det nummer eleven tilldelades enligt klasslistan. Det totala antalet elevsvar för respektive årskurs har sammanförts i ett gemensamt dokument med tillhörande diagram, vilka vi lägger fram nedan. Vi kommer kort att presentera elevsvaren i enlighet med vad de svarat inom de kategorier vi valt att undersöka: *styrdokument, personligt ansvar, inflytande över arbetssätt, planera och utvärdera samt delaktighet och medansvar*. Svarsfrekvenserna presenteras i form av stapeldiagram, förklaring till svarsalternativen finns presenterad ovanför diagrammet. Frågor och svarsalternativ finns i sin helhet bifogat i bilaga 3.

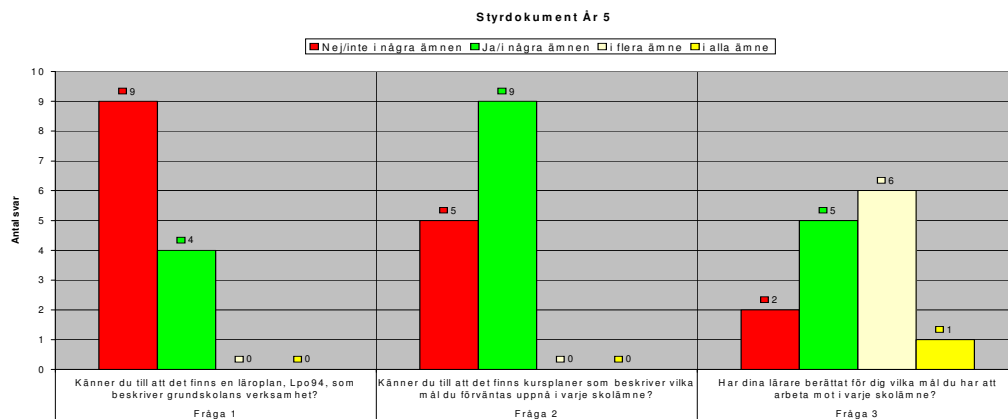

Diagram 1 *Styrdokument år 5* Källa: egen enkätundersökning 2008

Av enkätsvaren att döma har eleverna i år 5 begränsad kännedom om att det finns en läroplan men flertalet har god insikt i kursplanerna och målen de har att sträva mot. Eleverna anser att lärarna i god omfattning har förmedlat vilka mål de har att arbeta mot i olika ämnen. Ett elevsvar saknas i fråga ett.

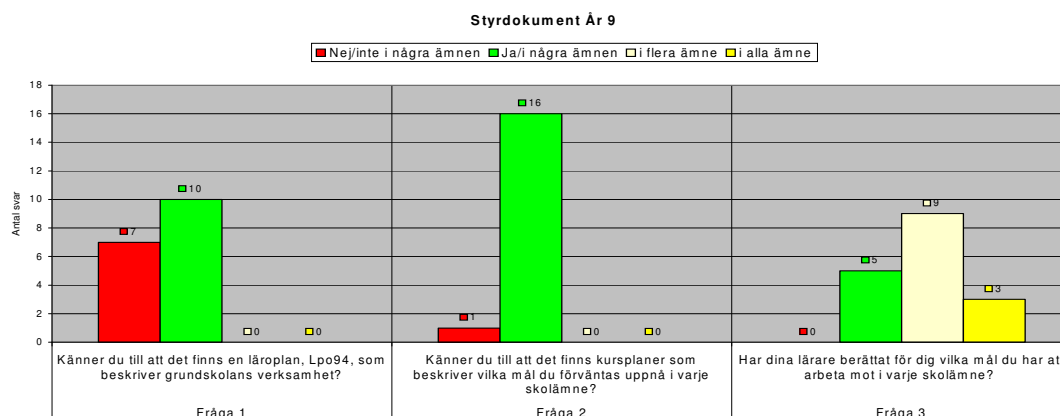
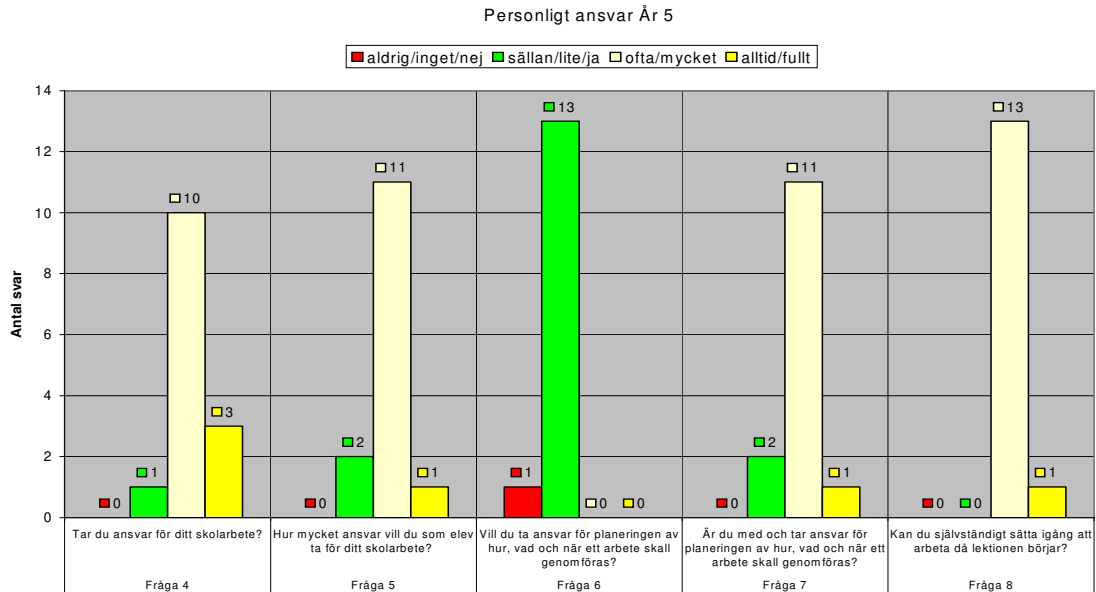
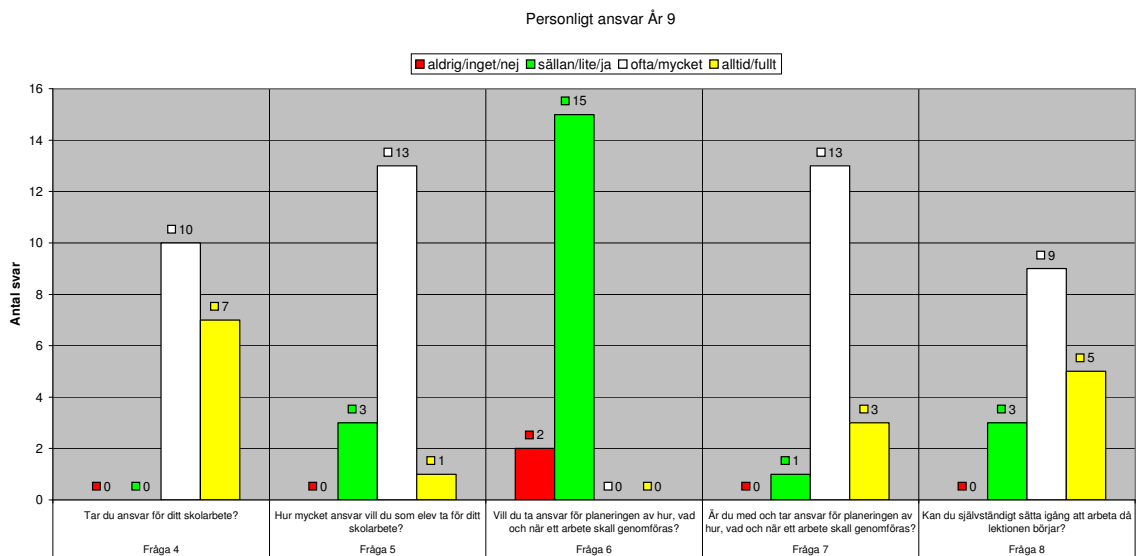

Diagram 2 *Styrdokument år 9* Källa: egen enkätundersökning 2008

Av enkätsvaren att döma har merparten av eleverna i år 9 kännedom om att det finns en läroplan och majoriteten har god insikt i kursplanerna och målen de har att sträva mot. Eleverna anser att lärarna i flera ämnen har förmedlat vilka mål de har att arbeta mot.

Diagram 3 *Personligt ansvar år 5* Källa: egen enkätundersökning 2008

Av enkätsvaren att döma vill och tar eleverna i år 5 i stor utsträckning ansvar för sitt skolarbete och planeringen av detsamma. Eleverna anser att lärarna låter dem få vara med och ta sitt ansvar för planeringen av skolarbetet i den omfattning som de önskar. Eleverna anser att de i mycket hög grad kan sätta igång att arbeta när lektionerna börjar, vilket indikerar att de har varit delaktiga i planeringen och kan arbeta självständigt med sitt skolarbete.

Diagram 4 *Personligt ansvar år 9* Källa: egen enkätundersökning 2008

Av enkätsvaren att döma vill och tar eleverna i år 9 stort ansvar för sitt skolarbete och planeringen av det samma. Eleverna anser att lärarna till stor del låter dem få vara med och ta ansvar för planeringen av skolarbetet. Eleverna anser att de i relativt stor omfattning kan sätta igång att arbeta när lektionerna börjar, vilket indikerar att de varit delaktiga i planeringen av sitt skolarbete och att de kan arbeta självständigt.

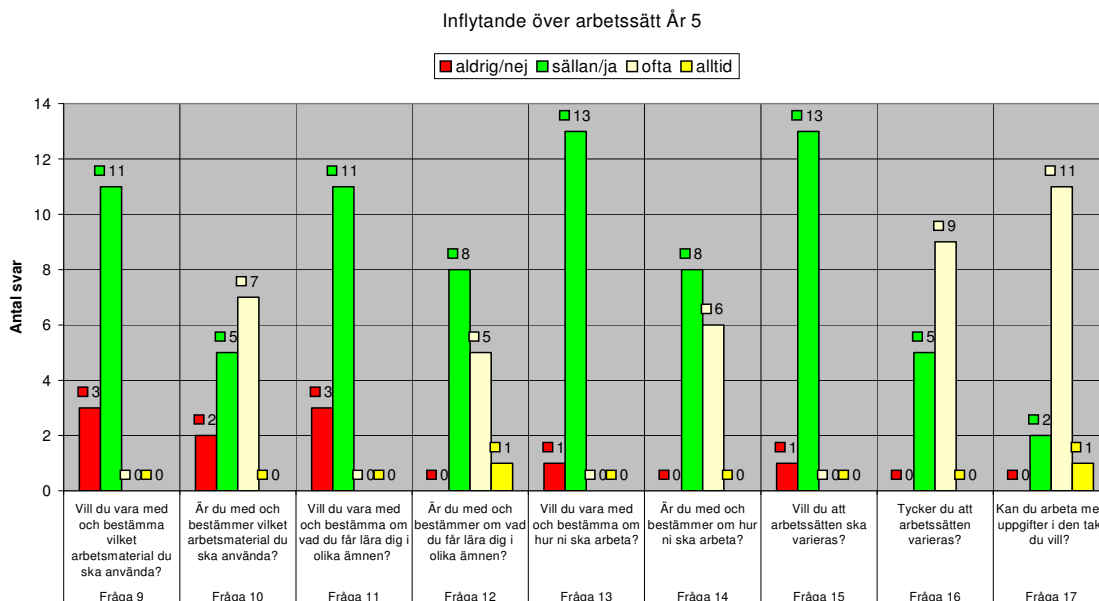

Diagram 5 Inflytande över arbetssätt år 5 Källa: egen enkätundersökning 2008

Eleverna i år 5 vill ha inflytande över arbetsmaterial, ämnesinnehåll och arbetssätt men de upplever inte att lärarna låter dem vara delaktiga i den omfattning som de önskar. Eleverna vill ha stor variation på arbetssätt, vilket till stor del uppfylls genom lärarnas undervisning. Övervägande delen elever anger att arbetssätten ofta varieras och eleverna kan mestadels arbeta i den takt de önskar.

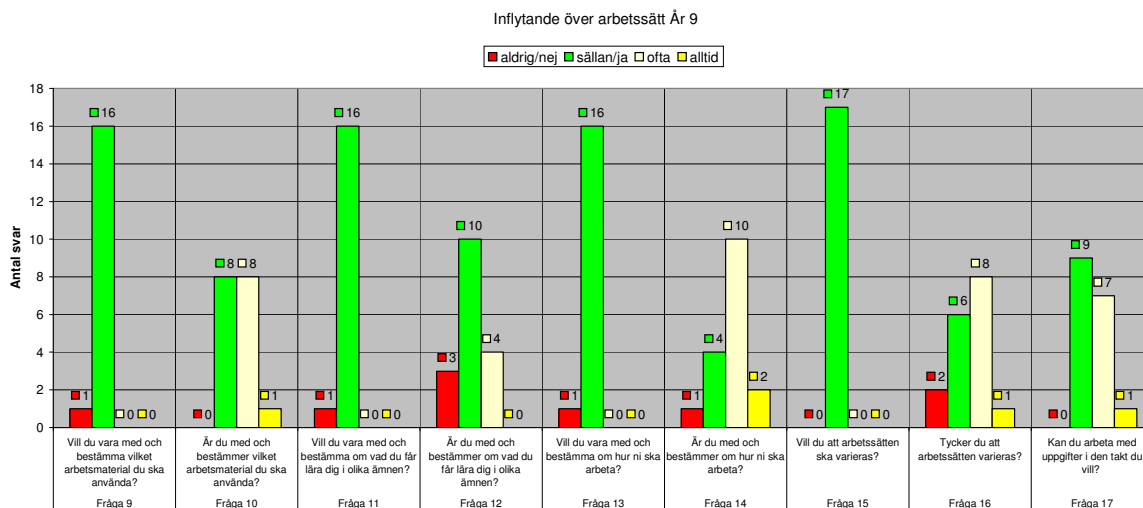

Diagram 6 Inflytande över arbetssätt år 9 Källa: egen enkätundersökning 2008

Eleverna i år 9 vill ha inflytande över arbetsmaterial, ämnesinnehåll och arbetssätt men de upplever inte att lärarna låter dem vara delaktiga i den omfattning som de önskar. Eleverna har störst möjlighet till inflytande vad gäller arbetssätt. De vill ha stor variation på arbetssätt, vilket eleverna till stor del upplever att så sker. Flertalet elever anser däremot att de inte alltid kan arbeta i den takt de önskar.

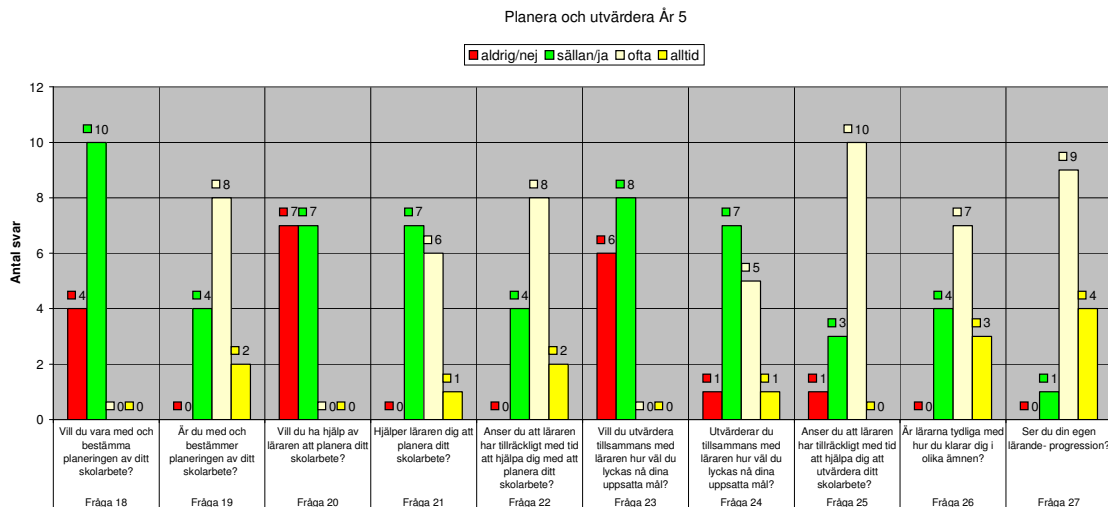

Diagram 7 Planera och utvärdera år 5 Källa: egen enkätundersökning 2008

Majoriteten av eleverna i år 5 vill vara med och planera sitt skolarbete och de flesta upplever också att de har möjlighet att delta i planeringen. Ungefär hälften av eleverna anger att de vill ha hjälp av läraren att planera och utvärdera sitt skolarbete. I den utsträckning de behöver hjälp med planering och utvärdering anser de att läraren oftast har tid att hjälpa till. Lärarna anses vara tydliga med att redovisa hur eleverna klarar sig i olika ämnen och eleverna själva ser i mycket stor grad sin egen lärandeprogession.

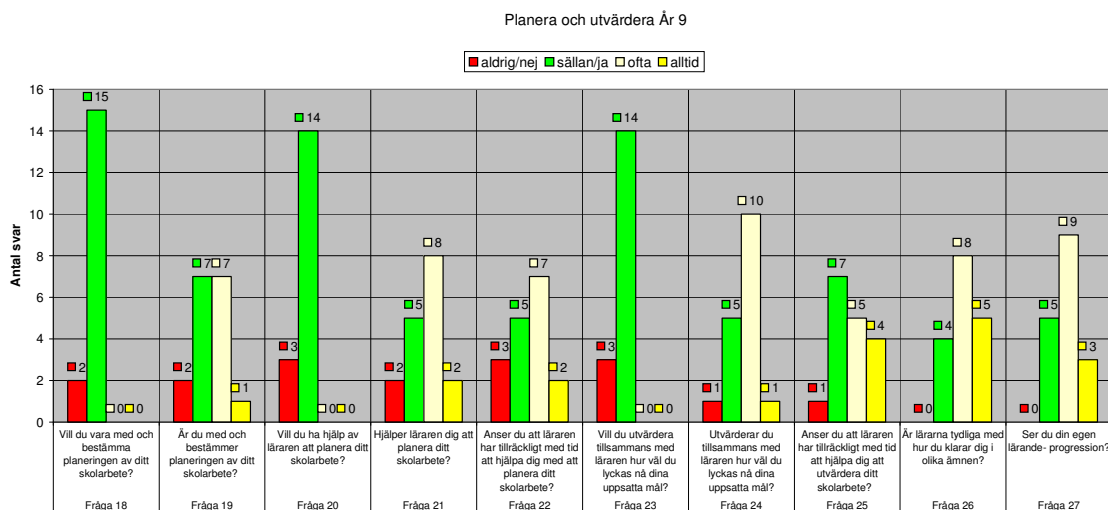

Diagram 8 Planera och utvärdera år 9 Källa: egen enkätundersökning 2008

Majoriteten av eleverna i år 9 vill vara med och planera och utvärdera sitt skolarbete. De önskar få stöd av läraren vad gäller både planering och utvärdering. De upplever dock inte att de har den möjligheten att delta i planeringen av sitt skolarbete som de önskar. I den utsträckning de behöver hjälp med planering och utvärdering anser de att lärarna i måttlig utsträckning har tid att hjälpa dem. Lärarna anses ofta vara tydliga med att redovisa hur eleverna klarar sig i olika ämnen och eleverna ser själva i hög grad sin egen lärandeprogession.

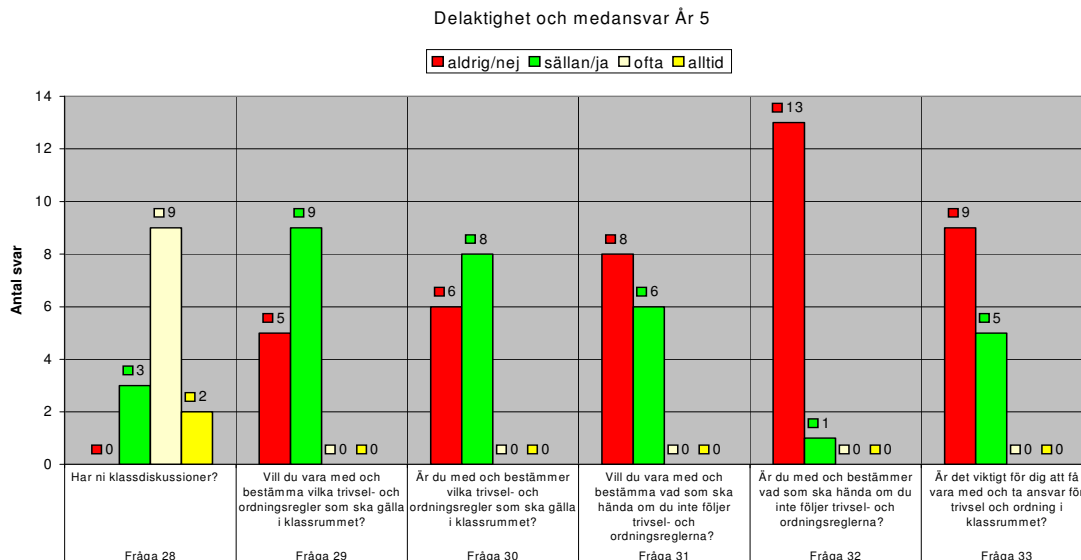

Diagram 9 Delaktighet och medansvar år 5 Källa: egen enkätundersökning 2008

Eleverna i år 5 har ofta klassdiskussioner och kan på så vis bli delaktiga och medansvariga för beslut som rör skolverksamheten. Majoriteten av eleverna vill vara delaktiga i beslut som rör trivsel och ordningsregler men de vill i mindre utsträckning vara delaktiga i beslut som rör påföljder om eleverna inte följer uppsatta regler. Enligt enkätsvaren är eleverna till stor del med och bestämmer i den utsträckning som de önskar, bortsett från delaktigheten gällande påföljderna av brott mot uppsatta regler, där de anser sig minimalt delaktiga. Ca 2/3 av eleverna anser inte att det är viktigt för dem att vara med och ta ansvar för trivsel och ordning.

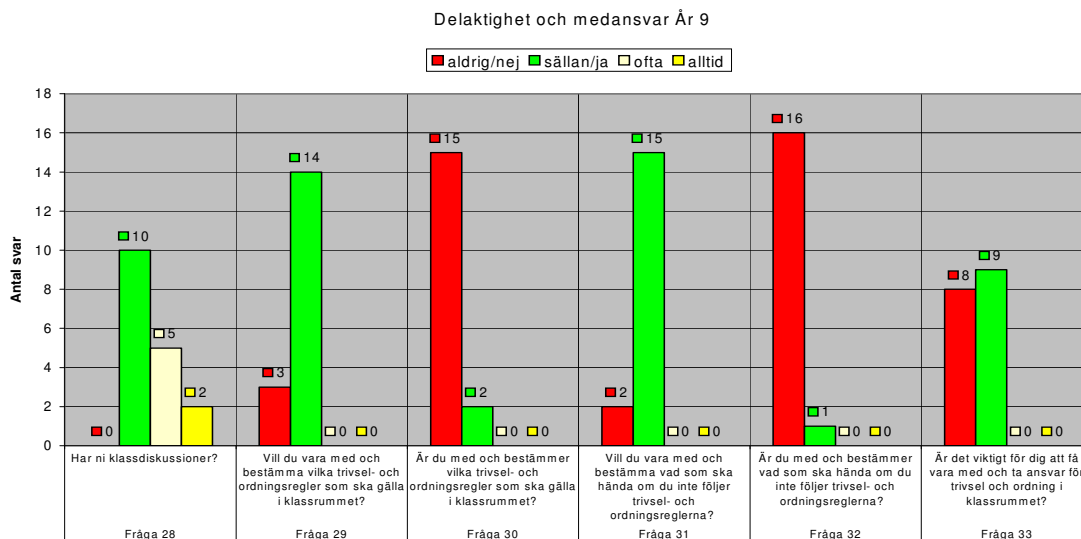

Diagram 10 Delaktighet och medansvar år 9 Källa: egen enkätundersökning 2008

Majoriteten av eleverna i år 9 vill vara delaktiga i beslut som rör trivsel och ordningsregler samt påföljder, om eleverna inte följer regler, men har sällan klassdiskussioner och anser sig inte delaktiga och medansvariga för beslut som rör skolverksamheten i den mån de önskar. Ungefär hälften av eleverna anser inte att det är viktigt för dem att vara med och ta ansvar för trivsel och ordning.

Analys

Vi har analyserat frågorna under respektive block, men även gjort korsanalyser där vi vill markera något samband. Sambandet kan vara att årskursernas svar är lika eller skiljer sig åt.

Styrdokument

Med frågorna under rubriken styrdokument undersökte vi i vilken omfattning eleverna känner till läroplanen och kursplanerna i de olika ämnena och om läraren berättat vilka mål de har att arbeta mot. Vi valde att ge enkäterna till elever i årskurs 5 och 9 för att det till dessa årskurser finns givna målkriterier i kursplanerna att arbeta mot. Enligt läroplanen är det en lärares skyldighet att delge eleverna innehållet i kursplanerna och diskutera målen för de olika ämnena.

Eleverna i årskurs 5 saknar till stor del kännedom om läroplanen men har i större utsträckning kännedom om kursplanerna. Hälften av eleverna i årskurs 5 anser att de i flera/alla ämnen har god uppfattning om vilka mål de har att arbeta i mot. Hälften av eleverna anser att läraren inte berättat målen i några eller bara några få ämnen. Resultatet visar att det finns variation i hur lärarna i olika ämnen förmedlat kursplanernas mål på ett för eleverna tydligt sätt.

Enkätresultatet visar att eleverna i årskurs 9 har bra kunskaper om läroplan, kursplaner och mål. Lärarna når dock inte ut till alla elever med att förmedla och konkretisera vilka mål eleverna har att arbeta mot. Var tredje elev i årskurs 9 anger att de bara har kännedom om målen i några ämnen.

Vid en korsanalys av fråga (3) *om läraren berättat om målen* och fråga (24) *om eleverna tillsammans med läraren utvärderar målen* under rubriken *Planera och utvärdera*, kan vi se en tydlig utveckling där eleverna med stigande ålder får mer kunskap om målen. Det är ungefär 70 % av eleverna i årskurs 9 mot 50 % av eleverna i årskurs 5 som svarat att de har kännedom om målen i de olika ämnena och utvärderar sitt arbete tillsammans med läraren.

Personligt ansvar för inläring och arbete i skolan

Med frågorna under den här rubriken ville vi ta reda på om eleverna vill och får ta ansvar för sitt skolarbete i den omfattning som styrdokumentet anger.

Eleverna i årskurs 5 uppger att de vill ta ansvar för sitt skolarbete och planeringen av arbetets genomförande och flertalet anser att de ges möjlighet att få ta ansvar. Lärarna har anpassat sitt ledarskap och delgett eleverna medansvar i den omfattning som de önskar. Vi kan konstatera att eleverna i årskurs 9 till övervägande del både vill och får ta ansvar för sitt skolarbete. De känner också att de självständigt kan starta arbetet när lektionen startat. Båda årskursernas svar är likartade, enkätundersökningen visar att de anser att de både kan och vill ta ansvar för sitt skolarbete.

Inflytande över arbetssätt, arbetsformer, innehåll

Med frågorna under den här rubriken ville vi se om eleverna har inflytande över arbetssätten, arbetsformerna och innehållet i undervisningen. Undervisningen skall vara individanpassad och läraren behöver ha god kunskap om elevernas förkunskaper och om olika undervisningsstrategier. Enligt den pedagogiska teorin fenomenografi behöver dock läraren inte ha en inlärningsstrategi till varje elev. Elever i en klass har kanske fyra olika uppfattningar om lärandeobjektet, vilket innebär att en lärare bör känna till minst fyra olika strategier att undervisa om det lärandeobjekt som är aktuellt.

Svaren på enkäten visar att av eleverna i årskurs 5 vill merparten vara med och bestämma valet av arbetsmaterial, ämnesinnehåll och arbets sätt. Ur elevsvaren kan vi tyda att eleverna har störst möjlighet att påverka valet av arbetsmaterial medan de i mindre utsträckning kan påverka ämnesinnehåll och arbetsform.

Svaren på enkäten visar att nästan alla elever i både årskurs 9 och 5 på fråga (15) om de *vill att arbets sätten varierar* svarat att de vill ha varierande arbets sätt medan hälften har svarat aldrig/sällan på fråga (16) om de *tycker att arbets sätten varierar*. Det tyder på att läraren inte i tillräckligt stor utsträckning ger eleverna inflytande över sin arbets situation, med undantag för val av arbetsmaterial.

Planera och utvärdera

Med frågorna under den här rubriken ville vi se om eleverna tillsammans med läraren planerar och utvärderar sina arbetsinsatser. Här blir det återigen viktigt att eleverna har kunskap om kursmålen. För att kunna planera och utvärdera sin egen arbetsinsats på ett bra sätt måste eleverna veta vad de förväntas lära.

Merparten av eleverna i årskurs 5 vill vara delaktiga i planeringen av sitt skolarbete och lika många anser att de ofta/alltid är med och bestämmer. Hälften av eleverna vill ha hjälp av läraren att planera sitt skolarbete och i den mån de vill ha hjälp anser lika många att läraren ofta/alltid har tid att hjälpa till. Drygt hälften av eleverna vill utvärdera måluppfyllelse tillsammans med lärarna, knappt hälften anser att de ofta/alltid utvärderar sin måluppfyllelse med läraren. I den mån de vill ha hjälp att utvärdera sitt skolarbete anger 75 % av eleverna att läraren ofta har tid att hjälpa dem.

Av elevsvaren från årskurs 9 kan vi se att övervägande del av eleverna svarat positivt på att de (24) *tillsammans med läraren utvärderar hur väl de uppnår uppsatta mål*, (26) *att läraren är tydlig med att berätta hur eleven klarar sig i olika ämnen* och (27) *att eleven kan se sin egen lärandeprogess*. Dessa svar stämmer med det som eleverna svarade under rubriken styrdokument. Där uppgav eleverna att de känner till kursplanerna. Däremot svarade cirka 30 % av eleverna (på fråga 3) att läraren bara i några ämnen berättat vilka mål de har att arbeta.

Vid en jämförelse av de två årskursernas svar kan vi se att mer än 70 % av eleverna i årskurs 5 och 80 % av eleverna i årskurs 9 (18) *vill vara med och bestämma planeringen av sitt skolarbete*. På fråga (19) om *eleven är med och bestämmer planeringen av sitt skolarbete* anser 70 % av eleverna i årskurs 5 att de är med och bestämmer medan endast 50 % av årskurs 9 anser detsamma.

Delaktighet och medansvar

Med frågorna under den här rubriken ville vi se om eleverna har klassrumsdiskussioner där de känner att de får och kan vara med och påverka sin arbets situation och arbetsmiljö. Lärare och elever skall enligt styrdokumentet utforma regler enligt samhällets värdegrund och det kan ske genom klassrumsdiskussioner. Eleverna skall utveckla och träna sin kommunikativa och sociala kompetens.

Eleverna i årskurs 5 uppger att de ofta/alltid har klassdiskussioner för att diskutera trivsel- och ordningsregler, kommande skolarbete, projekt, temaveckor. 65 % av eleverna vill vara med och bestämma trivsel- och ordningsregler. Av svaren att döma upplever de i nästan lika stor utsträckning att de är med och bestämmer. När det gäller medbestämmanderätten till vilka påföljder som ska gälla om eleverna inte följer uppsatta regler vill drygt hälften av eleverna

inte vara med och bestämma. Nästan alla elever uppger också att de inte är med och bestämmer om påföljderna. 65 % av eleverna uppger att det inte är viktigt för dem att få vara med och ta ansvar för trivsel- och ordning i klassrummet. Lärarna låter i stor utsträckning eleverna få vara delaktiga i beslut som rör ordningen i klassrummet i den omfattning som de önskar. Eleverna ges stor möjlighet till delaktighet och medbestämmande då flertalet elever ofta/alltid upplever att de har klassdiskussioner men det är endast 30 % som anger att de tycker det är viktigt att få vara med och ta ansvar.

Av svaren utläser vi att (29) eleverna i årskurs 9 till största delen *vill vara med och bestämma trivsel- och ordningsregler*, men (30) att de *inte anser sig få vara med och bestämma sådana regler*.

Vid jämförelse mellan elevernas svar på (30) om de *är med och utformar trivsel- och ordningsregler*, (31) om *de vill vara med och bestämma vad som händer om de inte följer trivsel- och ordningsreglerna* och fråga (32) om *de är med och bestämmer vad som händer om de inte följer trivsel- och ordningsreglerna* kan vi se en skillnad. Eleverna i årskurs 9 vill till nästan 90 % vara med och utforma trivsel- och ordningsregler men anser till nästan 90 % att de inte får vara med och utforma dem. Av eleverna i årskurs 5 anser cirka 65 % att de vill vara med och bestämma och till 40 % att de inte är med och bestämmer sådana regler. Av svaren kan vi tydligt se att eleverna i årskurs 9 har en större önskan att vara med och utforma sin lärandemiljö än eleverna årskurs 5. Vi kan se att det skett en progression av elevernas vilja till inflytande från årskurs 5 till årskurs 9.

Diskussion

Syftet med examensarbetet var att undersöka, analysera och jämföra elevers kunskap om styrdokument, attityd till i vilken omfattning deras förväntningar tillgodoses med avseende på att få vara delaktiga i planering och utvärdering av sitt skolarbete, ta ansvar för sitt skolarbete och ha inflytande på sin lärandesituation. Resultaten tyder på en variation i hur eleverna upplever att deras förväntningar i de olika blocken tillgodoses. I vissa frågeställningar kan vi se att eleverna i årskurs 5 och årskurs 9 har angett likartade svarsfrekvenser inom ett och samma block. I andra skiljer sig svaren åt i betydligt större omfattning mellan årskurserna.

När det gäller i vilken omfattning eleverna har kännedom om *styrdokument* kan vi av enkätsvaren se att svarsfrekvenserna skiljer sig åt betydligt mellan årskurserna. Vi anser att det är ett av de grundläggande mål en lärare har, att tydliggöra för eleven varför denne är i skolan. Om eleven inte förstår varför hon är i skolan eller varför hon skall utföra de uppgifter som läraren anvisar kan aldrig ett lärande uppstå. För att eleverna ska veta vilka mål som finns presenterade i läroplan och kursplaner måste läraren presentera och redogöra för vilka mål eleven skall uppnå och vilka hon ska sträva efter att uppnå i respektive ämne. I elevsvaren ser vi att eleverna i årskurs 5 har bra kunskaper om kursplanerna men mindre kännedom om läroplanen. För eleverna i årskurs 9 kan vi se att en progression skett. Undervisning om de målrelaterade begreppen har upprepats och befästs under en längre skoltid hos eleverna i årskurs 9, det är en anledning till varför de har bättre kunskap om styrdokument och innehållet i kursplanerna. Att tillgodogöra sig abstrakta begrepp och termer är också en mognadsprocess. Det innebär att läraren måste anpassa sitt språk och förklara innebörden av lärandeobjektet med andra ord. Vi drar slutsatsen att lärare behöver bli bättre på att kommunicera och konkretisera målen med eleverna i den lägre årskursen. Enligt Dysthe (2003) och Säljö (2000) är kommunikation en av de viktigaste komponenterna för att lärande skall uppstå. Det ligger även i det sociokulturella synsättet att det är i kommunikation med andra människor som lärande uppstår. Genom att kontinuerligt relatera de didaktiska frågorna vad, hur och varför till kursplan och styrdokument kan läraren konkretisera undervisningens syfte och mål. En lärare måste ha förmågan att kommunicera målen på ett sätt som är anpassat till den aktuella elevgruppen. Claesson (2002) och Marton (2000, 2002) menar båda att det är av stor vikt att en lärare känner till olika sätt att variera undervisningen. Den fenomenografiska forskningen pekar på vikten av att känna till olika sätt som ett fenomen kan uppfattas. Med professionell didaktisk kompetens kan lärare konkretisera kursplanernas teoretiska mål i praktisk handling. Vi anser att lärare måste kunna överföra ämnesrelaterade färdigheter och kunskaper på ett metodiskt- och situationsanpassat sätt så att eleverna får kännedom om vilka mål hon har att uppnå och mål att sträva efter i de olika årskurserna och ämnena. Vi har inte en enda gång under våra VFU-perioder⁶ hört någon lärare nämna läroplanen för eleverna. En slutsats vi drar från elevsvaren och från de perioder av VFU vi haft är att lärare i allmänhet inte är så bra på att prata om styrdokumentet och då kursplanerna i synnerhet.

Under frågeställningarna *personligt ansvar* tog vi reda på om eleverna vill och får ta ansvar för sitt skolarbete i den omfattning som styrdokumentet anger. Vi kan konstatera att eleverna i både årskurs 5 och 9 till övervägande del både vill och får ta ansvar för sitt skolarbete. Enligt läroplanen för grundskolan, Lpo94, ska läraren i sitt uppdrag utgå från att eleverna både kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring och för sitt arbete i skolan. För att kunna ta ansvar för sitt lärande måste eleven ha kunskap om de rättigheter, skyldigheter och mål som

⁶ VFU, verksamhetsförlagd utbildning, som ingår som en obligatorisk del av lärarutbildningen.

presenteras i styrdokumenterna. Läraren måste presentera och tydliggöra dessa mål i all sin undervisning så att eleven och vårdnadshavare blir medveten om vad som förväntas av dem samt vad eleven kan kräva av läraren och skolan. Genom tydliga genomgångar av styrdokumentens mål och skolans uppdrag får eleven möjlighet att konkretisera sin lärandeprocess och ta ansvar för sin lärandemiljö och sitt skolarbete. Eleven måste själv ansvara för att ta del av den undervisning som skolan erbjuder genom att följa med på lektionerna, läsa läxor, förbereda sig inför prov, fråga om sådant hon inte förstår och vara delaktig i de beslut som fattas angående verksamheten. Eleverna som svarat på vår enkät känner också att de självständigt kan starta arbetet när lektionen startat. Det tyder på att läraren inte är en auktoritär ledare, utan en demokratisk ledare som låter eleverna vara med och fatta beslut kring sin lärandesituation. Det råder frihet under ansvar i klassrummet. Lärarna har anpassat sitt ledarskap och delgett eleverna medansvar i den omfattning som de önskar.

Av eleverna både i årskurs 5 och 9 vill merparten vara med och bestämma valet av *arbetsätt, arbetsformer och innehåll*. Ur elevsvaren kan vi tyda att eleverna har störst möjlighet att påverka valet av arbetsmaterial medan de i mindre utsträckning kan påverka ämnesinnehåll och arbetsform. Eleverna vill ha stor variation på arbetsätt. Men bara cirka hälften har svarat att de tycker att arbetsätten varierar i tillräckligt stor utsträckning. Det tyder på att läraren inte i tillräckligt stor utsträckning varierar arbetet. Hälften av eleverna i årskurs 9 anser att de sällan kan arbeta i den takt de önskar. Eleverna i årskurs 5 anger i större grad att de kan arbeta i den takt de vill. Vi är medvetna om att eleverna i årskurs 9 känner större press att uppnå målen för att få betyg som ska ta dem vidare ut i livet mot arbete eller fortsatta studier. Det kan vara en anledning till att eleverna känner att de är så mycket de måste hinna med innan de slutar grundskolan. Att anpassa undervisningen till varje elevs förutsättningar och behov blir en utopi när läraren samtidigt har i sitt professionella uppdrag att se till att varje elev når minst godkänt i respektive ämne när eleven får sitt avgångsbetyg i årskurs 9. Om varje elev ska arbeta i sin takt, utvecklas efter unika förutsättningar och behov måste också tiden anpassas till när målen skall uppnås. Läraren ska enligt Lpo94 göra eleverna delaktiga i planering av skolarbetet, vilket förutsätter kommunikativa processer i verksamheten där elever och lärare diskuterar bl.a. alternativa arbetsätt, metoder och material.

Genom att få vara delaktig i *planering och utvärdering* av sitt skolarbete ges eleven möjlighet att ta ansvar och ha inflytande på sitt lärande. Majoriteten i båda årskurserna vill vara delaktiga i planeringen och utvärdering av sitt arbete. Elever i årskurs 5 upplever i större utsträckning att de är delaktiga i sin planering. Eleverna i årskurs 9 anser inte att läraren har tillräckligt med tid till planering och utvärdering som motsvarar deras förväntningar jämfört med årskurs 5. Vi har på vår VFU upplevt att lärarna känner sig stressade över att inte hinna gå igenom alla moment och mål som presenteras i nationella och lokala kursplaner. Lärarna prioriterar bort de enskilda samtalen för att se till att hinna igenom alla kunskapsmål. Planering, uppställande av mål och måltvärdering förutsätter en dialog mellan läraren och eleven. Claesson (2002) pekar på vikten av att skapa tillfälle för kommunikation i gruppsamtal och diskussioner. Här spelar klassrumsklimatet en stor roll och man bör arbeta mycket med att skapa ett tillåtande arbetsklimat. Det är i kommunikation med kamrater och lärare som eleverna utvecklas. Eleven har individuella förutsättningar, förväntningar och mål vilka skall tillgodoses, noteras, utvärderas och bedömas i IUP. Om vi kan etablera goda relationer med fungerande dialog och samspel kan vi också utvecklas och tillägna oss nya kunskaper. Grunden för att nå skapande samarbete och utveckling kräver en god kommunikationsförmåga, som kan anpassas till mottagaren. Genom att ta sig tid att lyssna och visa intresse för sina elever öppnar man upp för goda dialoger, visar att man accepterar den andre och ser honom/henne som en resurs och

tillgång i klassen. Lärare och elev måste avsätta tid till samtal där de kan föra diskussioner om hur eleven ser på sin möjlighet att ta ansvar och hur man kan utveckla ansvarstagande-processen. Lärare i de lägre åldrarna som vi pratat med menar att de verkligen avsätter tid till enskilda samtal. De tycker att det är viktigt med ett personligt förhållande till eleven och prioriterar därför tiden till det. Lärarna för de äldre eleverna säger däremot att de tyvärr inte har den tid de önskar för personliga samtal med eleverna. Vi anser dock att en lärare måste prioritera tid för enskilda samtal. Man får planera sin undervisning så sådan tid finns avsatt.

Under frågeställningarna om *delaktighet och medansvar* tog vi reda på om eleverna vill och får vara delaktiga och medansvariga vid upprättande av vilka regler och normer som skall ligga till grund för klassrumsverksamheten. Vi kan i elevsvaren se att flera elever i de lägre åldrarna inte vill vara med och ta ansvar för trivsel- och ordningsregler och påföljder om man inte följer dessa, de anser att det ingår i skolans och lärarens uppdrag. Eleverna i årskurs 5 känner att de både vill och kan ta ansvar för sitt skolarbete men de är inte redo att ta ansvar för sin lärandemiljö, trivsel- och ordningsregler. Eleverna i de äldre åldrarna har uppnått en högre mognadsgrad, de vill vara med och bestämma, både för sitt skolarbete och för lärandemiljön, men upplever inte att de har möjlighet till medbestämmande. Vi kan anta att eleverna inte vill ha en ”låt-gå”-lärare som beskrivs av Stensmo (2000) och Malten (2000). Utan de vill hellre ha en autokratisk lärare som styr verksamheten. Med ökad mognad och ökat intresse för att ta större ansvar, i årskurs 9, borde läraren kunna ställa större krav och ha högre förväntningar på att eleven kan ta sitt ansvar även för rutiner som rör lärandesituationen. Inflytandet snarare minskar än ökar. En orsak kan vara att majoriteten av eleverna i årskurs 9 uppger att de sällan har klassdiskussioner, där de kan diskutera och reflektera över varför de skall ha regler, vilka regler som ska gälla och varför. Om eleverna får möjlighet att vara delaktiga i beslut som rör deras tillvaro ökar förståelsen för varför man måste styra upp och följa vissa rutiner. Med ökad förståelse kan eleverna ta större ansvar och känna att det är meningsfullt och viktigt för dem att skapa en gynnsam lärandemiljö.

Det ligger en stor utmaning i hur läraren ska förhålla sig till individens behov, gruppens förväntningar, styrdokumentens krav egna intentioner med de didaktiska frågorna, verksamhetens mål/syfte. Eleverna skall bemötas både som individer och kollektiv. Det krävs en tydlig, organiserad och styrd verksamhet som leds av en professionell pedagogisk ledare. Läraren skall vara den självklara ledaren men samtidigt vara förhandlingsbenägen med eleverna. Malten (2000) beskriver en ledarstil som han benämner den *situationsanpassade*. Det är en lärare som anpassar och förändrar sitt ledarskap i olika situationer. Läraren har makten i klassrummet, hon får inte ta ansvaret från eleverna men ska ta ansvar för eleverna och deras kunskapsprogression och måluppfyllelse. Det gäller att å ena sidan skapa ett tillåtande klassrumsklimat där eleverna är kreativa, självständiga och ifrågasättande och å andra sidan en disciplinerad, välplanerad verksamhet som ger arbetsro. Läraren har även ansvar för att upprätta en förtroendefull klassrumsmiljö som både är trygg och tillåtande. Den pedagogiska ledaren har i uppgift ”[...] att leda och organisera skolklassen som arbetande kollektiv; hantera frågor om disciplin, ordning och elevomsorg; gruppera elever för olika arbetsuppgifter och interaktionsmönster; individualisera elevers arbete och lärande” (Stensmo 2000:9).

Vad som karaktäriserar en framgångsrik lärare skiljer sig åt beroende på vem man frågar och i vilken situation fråga ställs. Förmodligen ligger en lärare bra till hos eleverna som anpassar sitt ledarskap till deras förväntningar där de får ta personligt ansvar, ges möjlighet till inflytande samt blir delaktiga i planering och utvärdering och delges medansvar för lärandemiljöns utformning, i den omfattning som de eftersöker. Kanske stämmer inte

elevernas behov och förväntningar på läraren som pedagogisk ledare överens med hur styrdokumentet anger att läraren skall leda gruppen? Eleverna kanske vill ha mer styrning än den demokratiska läraren intagit i sin pedagogiska ledarroll? Det är här vi som lärare måste finna en balans som motsvarar elevernas förväntningar/önskemål/behov men också i enlighet med vad styrdokumentet fastslår. Här kan det uppstå dilemman, å ena sidan skall man som professionell lärare anpassa sig till de normerande styrdokumentet och å andra sidan eleverna. Läroplanen ställer krav på läraren att ge eleverna medbestämmande och fostra dem till ansvarskännande medborgare i enlighet med värdegrunden. Marton och Carlgren (2002) menar att en bra lärare är en som håller ordning i klassen, är rättvis, personlig, glad, skämtsam, bra på att förklara saker och är bra på att motivera sina elever till att lära. Holmqvist (2006) och Marton (2002) menar att något som framförallt kännetecknar en framgångsrik lärare är kunskaper om metoder för att få barn att lära. Kärnan i läraryrket är förmågan att undervisa. (Sträng 2005) Det som är viktigt i lärarens praktiska vardag är att läraren har fått till sig de kunskaper hon behöver för att på bästa sätt bedriva undervisning enligt styrdokumentet, det vill säga att hon har redskap för lärarens professionella uppdrag. Eftersom alla eleverna är unika med olika förutsättningar, förväntningar och förmågor kommer också elevernas uppfattning om hur den framgångsrike läraren ska vara att skilja sig åt. En del elever behöver tydliga ramar och "färdigförpackade" uppgifter, mycket stöd med planering och genomförande. Andra vill själva ta ansvar för sitt skolarbete och vill att läraren mest skall finnas som stöd.

I lärarens pedagogiska uppdrag ingår att skapa situationer som underlättar lärande. Vi har lärt oss att kunskap om metoder skapar möjlighet för variation i klassrummet. Läraryrket är ett relationsyrke och för att skapa, underhålla och utveckla mänskliga relationer måste de ingående individerna ha tillgång till kommunikativ kompetens. Förutsättningen för att våga kommunicera med varandra är att man känner förtroende och tillit för de som ingår i gruppen. Ur den aspekten blir tillgången till en öppen och tillåtande kommunikation och samvaro avgörande för resultatet i läroprocessen. För att få eleverna att uppnå en kvalitetshöjning i sin lärandeprocess krävs en tydlig ledare som styr och strukturerar upp vardagen i klassrummet. För att uppnå auktoritet måste läraren vara väl förberedd, ha stor ämneskunskap och förmåga att kommunicera och organisera budskapet på ett, för mottagaren, begripligt sätt. Kunna motivera hur, vad och varför vissa uppgifter skall utföras. För att kunna hantera spridning av elevernas kognitiva utvecklingskillnader måste läraren ha en god didaktisk förmåga. Vi menar att det är förmågan att kommunicera med våra medmänniskor som är avgörande för hur relationen kommer att utformas.

Slutord

Vi anser att det i klassrummet krävs en tydlig, organiserad och styrd verksamhet som leds av en professionell pedagogisk ledare. Läraren skall vara den självklara ledaren men samtidigt vara förhandlingsbenägen med eleverna. Läraren är den naturliga auktoriteten och den som har makten i klassrummet. Hon får dock passa sig för att ta ansvaret från eleverna men ska ta ansvar för eleverna och deras kunskapsprogression och måluppfyllelse. Det gäller att å ena sidan skapa ett tillåtande klassrumsklimat där eleverna är kreativa, självständiga och ifrågasättande och å andra sidan en disciplinerad, välplanerad verksamhet som ger arbetsro.

Men hur ska vi förhålla oss till lärarprofessionens alla krav? Krav på individens behov, gruppens förväntningar, styrdokumentens krav, de egna intentionerna med de didaktiska frågorna och verksamhetens mål/syfte? Eleverna skall bemötas både som individer och kollektiv. Hur skall vi som lärare kunna bemöta, sortera och följa alla dessa krav som ställs? Det är frågor som vi varken ställt eller fått svar på genom detta examensarbete. Men vi har fått upp ögonen på frågorna och på så vis väckt funderingar inom oss på hur vi som framgångsrika och professionella lärare skall hantera de olika kraven.

Under arbetets gång har vi mer och mer insett nyttan av att ha gjort denna undersökning innan vi kommer ut i arbetslivet som lärare. Under vår utbildning har vi haft en svag aning någonstans inombords att styrdokument och kursplaner inte kommuniceras i tillräcklig mån. Inte lärare emellan och inte heller mellan lärare och elever. Vi har under våra VFU-perioder sett vilna och studieomotiverade elever. Elever som inte förstått varför de arbetat med olika moment under skoldagen, som inte förstått att det är för deras skull läraren beordrar dem att läsa i böcker eller träna på glosor. De har inte förstått att det finns kursplaner som beskriver vad de skall lära sig. Av svaren i vår undersökning kan vi se att det finns en brist i kommunikationen av målen till eleverna. Lärarna har inte nått fram till eleverna med kursmålen. Det är som om vi, lärarna, eller någon annan yrkesgrupp i samhället inte riktigt skulle förstå hur, vad och varför man är på sin arbetsplats. Om man inte har en väl förankrad och konkretiserad arbetsbeskrivning och förstår varför man utför olika moment blir arbetsinsatsen meningslös. Vi har än tydligare förstått nyttan av att kommunicera saker på olika sätt eftersom elever uppfattar och tar in kunskap på olika sätt. Läraren kan inte bara ge ut en pappersstencil på vilka kursmål det finns och förvänta sig att alla elever skall förstå vad den innebär, hon måste använda variation. Det är i och för sig inget fel på en pappersstencil, men den kan kompletteras med skrivna ord på tavlan och muntliga diskussioner. Marton (2001) berättar att lärarens professionella uppdrag är att utveckla olika förmågor och förhållningssätt hos eleverna. Det är kunskap om generella metoder för att få elever att lära. Det är att problematisera, att fråga sig och att reflektera, vad det är att lära sig olika saker, att förena vad, hur och varför. Det är att föra in kunskap om helheten, det vill säga världen, in i klassrummet. Det finns mycket forskning kring lärstilar, bland annat Gardners multipla intelligenser, Kolbs fyra lärstilar och Pasks forskning kring hjärnhalvorna (*Pedagogiska Magasinet* 2006:3). Denna forskning kan användas om man vill titta närmare på hur variation av inlärningsituationer i klassrummet kan tillhandahållas.

Det har varit en oerhört arbetsam men också en oerhört intressant och utvecklande period när vi arbetat med examensarbetet. Vi känner att vi fått sådana kunskaper att vi på vår kommande arbetsplats kan vara en resurs när man skall bedriva utvecklingsarbete. Vi har även lärt oss mycket om styrdokument, ledarstilar och pedagogiska teorier. Vilket också det kommer att vara oss till hjälp i vårt yrke som framgångsrika professionella lärare.

Referensförteckning

- Claesson, Silwa (2002), *Spår av teorier i praktiken*, Studentlitteratur: Lund
- CODEX <http://www.codex.vr.se/index.html> tisdag 25 mars 2008 kl. 08.33
- Dysthe, Olga (red) (2003), *Dialog, samspel och lärande*, Studentlitteratur: Lund
- Grundskoleförordningen www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1994:1194
2008-04-03 kl: 12.23
- Holmqvist, Mona (red.) (2006), *Lärande i skolan*, Lund: Studentlitteratur
- Imsen, Gunn (2006), *Elevens värld, Introduktion till pedagogisk psykologi*, Danmark: Narayana Press
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2001), *Examensarbetet i lärarutbildningen*, Uppsala: X-O Graf Tryckeri AB
- Läraryrkesförbundet (2004), *Lärarens handbok*, Produktion och tryck: Tryckindustri Information, Solna. Ändringar till och med 2004-12-31 finns med i denna upplaga.
- Maltén, Arne (2000), *Det pedagogiska ledarskapet*, Lund: Studentlitteratur
- Marton, Ference & Booth Shirley (2000), *Om lärande*, Studentlitteratur: Lund
- Marton, Ference & Carlgren Ingrid (2002), *Lärare av imorgon*, Studentlitteratur: Lund
- Pedagogiska Magasinet, Tema: Vägar till lärande*, (2006:3), Mimmi, Palm, *Lärstil ger alla rätt*, JMS Rulloffset AB: Helsingborg
- Personuppgiftslagen <http://www.regeringen.se/content/1/c6/07/43/60/4156fb10.pdf> 2008- 03-25 kl. 17.15
- Skolverket, *Överenskommet* (1999), Liber Distribution 2:a reviderade upplagan. Tryck: EO Print AB
- SOU 1999:63, (1999), *Att lära och leda, en lärarutbildning för samverkan och utveckling*, Stockholm: Norstedts tryckeri AB
- Stensmo, Christer (1997), *Ledarskap i klassrummet*, Lund: Studentlitteratur
- Stensmo, Christer (2000), *Ledarstilar i klassrummet*, Lund: Studentlitteratur
- Sträng, Monica (red) (2005). *Samspel för lärande. Didaktiskt redskap för professionella lärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska ordboken* (2005), Finland: Otavas Tryckeri AB
- Säljö, Roger (2000), *Lärande I Praktiken: Ett Sociokulturellt Perspektiv*, Prisma Bokförlag

Trost, Jan (2007), *Enkätboken*, Studentlitteratur. Tryck: Pozkal, Polen

Vetenskapsrådet <http://www.vr.se/> tisdag 25 mars, 2008 kl. 08.21

Bilagor

Bilaga 1 – Information till rektor

Bilaga 2 – Tillstånd för elevmedverkan

Bilaga 3 – Enkätfrågor

Bilaga 1 – information till rektor

Hejsan!

Vi är två studenter som utbildar oss till lärare vid Göteborgs Universitet. Vi skall nu skriva vårt avslutande examensarbete inom lärarutbildningen och vårt arbete skall vara klart i juni 2008. Examensarbetets syfte är:

Vi utbildas för att undervisa elever från år 4 till år 9 och vi vill undersöka om elever i årskurs 5 och 9 har likartade förväntningar och önskemål om lärarens ledarskap.

För att kunna besvara dessa frågor behöver vi samla in material genom en anonym frågeenkät till elever i klass 5 och 9. Vi kan komma att behöva göra kompletterande intervjuer med några slumpvis utvalda elever efter vi analyserat enkätsvaren, men eleverna kommer fortfarande att vara anonyma i vårt material.

På er skola kommer undersökningen att genomföras under perioden mars/april. Vi vill med detta brev be er som rektor om tillåtelse att ta kontakt med en lärare i årskurs 5 eller 9 och be henne/honom att hennes/hans klass deltar i den undersökning som ingår i examensarbetet.

Alla elever kommer att garanteras anonymitet. De två klasser som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Barnen har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

För lärarens del innebär det att vi tar kontakt och bestämmer en tid vi kan komma och informera om undersökningen. På det mötet bestämmer vi om vi lärarstudenter skall presentera attitydenkäten för klassen eller om läraren gör det själv. Dessutom vill vi att läraren delar ut och samlar in tillstånd från elevernas föräldrar om att eleverna får medverka i undersökningen.

Med vänliga hälsningar

Camilla Hansson, Kungshamn

mobil: 070 663 0627

Susan Juliusson, Hunnebostrand mobil: 073 027 3228

För ytterligare frågor kontakta:

Handledare för undersökningen Carl E Olivestam, docent, Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik 031 786 2035

Kursansvarig lärare Jan Carle, docent, Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen 031 786 4792

Bilaga 2 – tillstånd för elevmedverkan

Hej förälder!

Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet

Vi är två studenter som utbildar oss till lärare vid Göteborgs Universitet. Vi skall nu skriva vårt avslutande examensarbete inom lärarutbildningen. Examensarbetets syfte är:

Vi utbildas för att undervisa elever från år 4 till år 9 och vi vill undersöka om elever i årskurs 5 och 9 har likartade förväntningar och önskemål om lärarens ledarskap.

Vi avser att göra en anonym frågeenkät till elever i klass 5 och 9. Vi kan komma att behöva göra kompletterande intervjuer med några slumpvis utvalda elever efter vi analyserat enkätsvaren.

På er skola kommer undersökningen att genomföras under perioden mars/april. Vi vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i den undersökning som ingår i examensarbetet. Alla elever kommer att garanteras anonymitet. De klasser som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad vi behöver från er är att ni som elevens vårdnadshavare skriver under denna talong och så snart som möjligt skickar den med eleven tillbaka till skolan så att ansvarig lärare kan samla in ert tillstånd. Sätt således ett kryss i den ruta som gäller för er del:

- Som vårdnadshavare ger jag tillstånd att mitt barn deltar i undersökningen.
- Som vårdnadshavare ger jag inte tillstånd att mitt barn deltar i undersökningen.

Datum

.....
vårdnadshavares underskrift/er

.....
elevens namn

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta oss på nedanstående mobilnummer:

Med vänliga hälsningar

Camilla Hansson, Kungshamn, mobil: 070 663 0627
Susan Juliusson, Hunnebostrand, mobil: 073 027 3228

Bilaga 3 – enkätfrågor

Styrdokument

1. Känner du till att det finns en läroplan, Lpo94, som beskriver grundskolans verksamhet?
 nej ja
2. Känner du till att det finns kursplaner som beskriver vilka mål du förväntas uppnå i varje skolämne?
 nej ja
3. Har dina lärare berättat för dig vilka mål du har att arbeta mot i varje skolämne?
 inte i några ämnen i några ämnen i flera ämnen i alla ämnen

Personligt ansvar för lärande och arbete i skolan

4. Tar du ansvar för ditt skolarbete? (t ex arbetar på lektionerna, läser läxor)
 aldrig sällan ofta alltid
5. Hur mycket ansvar vill du som elev ta för ditt skolarbete?
 inget lite mycket fullt
6. Vill du ta ansvar för planeringen av hur, vad och när ett arbete skall genomföras?
(t ex söka info på nätet, biblioteket, eller i lärobok, när arbetet ska vara klart)
 nej ja
7. Är du med och tar ansvar för planeringen av hur, vad och när ett arbete skall genomföras?
(t ex söka info på nätet, biblioteket, eller i lärobok, när arbetet ska vara klart)
 aldrig sällan ofta alltid
8. Kan du självständigt sätta igång att arbeta då lektionen börjar?
 aldrig sällan ofta alltid

Inflytande över arbetssätt, arbetsformer, innehåll

9. Vill du vara med och bestämma vilket arbetsmaterial du ska använda?
(t ex läroböcker, datainformation, stenciler, faktaböcker, tidningsartiklar)
 nej ja
10. Är du med och bestämmer vilket arbetsmaterial du ska använda?
(t ex läroböcker, datainformation, stenciler, faktaböcker, tidningsartiklar)
 aldrig sällan ofta alltid
11. Vill du vara med och bestämma om vad du får lära dig i olika ämnen?
 nej ja
12. Är du med och bestämmer om vad du får lära dig i olika ämnen?
 aldrig sällan ofta alltid

13. **Vill** du vara med och bestämma om hur ni ska arbeta?
(t ex om ni ska arbeta enskilt, i grupp eller lyssna på läraren)
 nej ja
14. **Är** du med och bestämmer om hur ni ska arbeta?
(t ex om ni ska arbeta enskilt, i grupp eller lyssna på läraren)
 aldrig sällan ofta alltid
15. **Vill** du att arbetssätten ska varieras?
(t ex genom eget arbete, läraren pratar och ställer frågor, diskussion och grupparbeten)
 nej ja
16. Tycker du att arbetssätten varieras?
(t ex genom eget arbete, läraren pratar och ställer frågor, diskussion och grupparbeten)
 aldrig sällan ofta alltid
17. **Kan** du arbeta med uppgifter i den takt du vill?
 aldrig sällan ofta alltid

Planera och utvärdera

18. **Vill** du vara med och bestämma planeringen av ditt skolarbete?
 nej ja
19. **Är** du med och bestämmer planeringen av ditt skolarbete?
 aldrig sällan ofta alltid
20. **Vill** du ha hjälp av läraren att planera ditt skolarbete?
 nej ja
21. Hjälper läraren dig att planera ditt skolarbete?
 aldrig sällan ofta alltid
22. Anser du att läraren har tillräckligt med tid att hjälpa dig med att **planera** ditt skolarbete?
 aldrig sällan ofta alltid
23. **Vill** du utvärdera tillsammans med läraren hur väl du lyckas nå dina uppsatta mål?
 nej ja
24. Utvärderar du tillsammans med läraren hur väl du lyckas nå dina uppsatta mål?
 aldrig sällan ofta alltid
25. Anser du att läraren har tillräckligt med tid att hjälpa dig att **utvärdera** ditt skolarbete?
 aldrig sällan ofta alltid
26. Är lärarna tydliga med hur du klarar dig i olika ämnen?
 ingen lärare några lärare flera lärare alla lärare
27. Ser du din egen lärandeprogession?
(att du förstår mer och blir bättre inom de olika ämnena)
 inte i något ämne i några ämnen i flera ämnen i alla ämnen

Delaktighet och medansvar

28. Har ni klassdiskussioner? (då ni t ex diskuterar trivsel- och ordningsregler, planering av kommande skolarbete, projekt, temaveckor)
- aldrig** **sällan** **ofta** **alltid**
29. **Vill** du vara med och bestämma vilka trivsel- och ordningsregler som ska gälla i klassrummet?
- nej** **ja**
30. **Är** du med och bestämmer vilka trivsel- och ordningsregler som ska gälla i klassrummet?
- nej** **ja**
31. **Vill** du vara med och bestämma vad som ska hända om du inte följer trivsel- och ordningsreglerna? (t ex kvarsittning om du kommer försent)
- nej** **ja**
32. **Är** du med och bestämmer vad som ska hända om du inte följer trivsel- och ordningsreglerna?
- nej** **ja**
33. **Är** det viktigt för dig att få vara med och ta ansvar för trivsel och ordning i klassrummet?
- nej** **ja**

Om ja, varför: _____

Om nej, varför inte: _____

(Behöver du mer skrivutrymme använd baksidan av pappret ☺)

Skriv gärna några rader om hur du tycker att en lärare skall leda klassen för att du skall kunna lära dig så bra som möjligt.

Tack för din medverkan! *Camilla Hansson & Susan Juliusson*